

Grád András

BÜNTETŐJOGI ÉS BÜNTETŐELJÁRÁSI KÉRDÉSEK AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATÁBAN

Bevezető

Ha őszintén akarom kezdeni ezt az előadást (és miért ne akarnám?), akkor most mindjárt a legelején be kell vallanom, hogy már a címe sem jó. Mégpedig azért nem, mert a strasbourgi jog egy angolszász jellegű esetjog, ahol az Emberi Jogok Európai Egyezménye mindössze néhány alapvető jogelvet rögzít, és e kereteket a Bíróság esetjoga tölti meg tartalommal. Ezen belül pedig a nálunk, kontinentális jogászoknál, onnan nézvést „szárazföldi patkányoknál” megszokott anyagi jog – eljárásjog felosztást egyáltalán nem ismert. Az alábbiakban tehát kénytelen leszek kisség elszakadni e felosztástól, és az Egyezmény alapján, annak szellemében ismertetni ezt a máskülönben nagyon is fontos jogterületet.

1. A büntetőjogi vád fogalma

A Bíróságnak hamar világossá kellett tennie, mi minősül a gyakorlatban büntetőjogi vádnak. Ezzel kapcsolatosan fontos, hogy tisztában legyünk azzal az alapelvvel, hogy itt nem a nemzeti jogban elfogadott klasszifikációt vesszük alapul, csaknem közömbös tehát, hogy az adott jogrendszeren belül ez vagy az az eljárás büntetőjoginak minősül-e, vagy sem. Mindenekelőtt emlékeztetnünk kell arra, hogy a strasbourgi jog szigorúan esetjog. Ennek megfelelően az ottani szervek ritkán állapítanak meg bármit is általános érvennyel, ehelyett inkább csak az adott, eléjük kerülő ügy vonatkozásában foglalnak állást. Annak eldöntésekor ugyanis, hogy egy-egy kon-

krét ügyben az érintett büntetőjogi váddal kellett-e szembenézzen, több körülményt együttesen vesznek figyelembe:

a/ azt, hogy az adott nemzeti jog a cselekményt büntetőjoginak minősíti-e (ennek azonban inkább csak informatív, nem pedig ügydöntő a jelentősége),

b/ az elkövetett cselekmény jellegét, és ebben a tekintetben jelentőséggel bír az is, hogy a tagállamok többségében az adott cselekmény büntetőjogi megítélés alá esik-e, végül

c/ a kiszabható büntetés természetét és súlyosságát.

A fenti három körülmény közül az első lényegében súlytalan, gyakorlatilag a másik kettő összevetése alapján állapítja meg a Bíróság, hogy az adott ügy a 6. cikk hatálya alá tartozik-e (vö. *Öztürk v. Germany* judgment of 21 February 1984, Series A no. 73, illetve *Demicoli v. Malta* judgment of 27 August 1991, Series A no. 210). Szintén lényeges, hogy a 6. cikk 1. bekezdésére ebben a kontextusban kizárólag a terhelt hivatkozhat, a sértett például nem.

Az egyik sarkalatos kérdés a katonákkal szemben alkalmazott fenyegetések megítélése. Az idők folyamán nemegyszer előfordult, hogy a Bíróság csakugyan megállapította, hiába szabályozta ezen életviszonyt az érintett állam a büntetőjogon kívüli eszközökkel, a büntetés az adott esetben mégis büntetőjogira sikeredett. Ez legelőször az Engel ügyben történt így, ahol holland katonák tekintetében állapította meg a Bíróság, hogy a katonai fegyelemsértések (pl. önkényes eltávozás) miatt kiszabott fogdafenyítés bünte-

tőjogi szankciónak minősülő szabadságelvonás (vö. *Engel and Others v. the Netherlands* judgment of 8 June 1976, Series A no. 22). Amennyiben azonban a fogdafenyítés időtartama nem számottevő, például csupán néhány nap, ez még nem feltétlenül minősül büntetőjogi vádnak.

Egy brit ügy kapcsán pedig arra a következtetésre jutott a Bíróság, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben elítéltek által elkövetett fegyelmi vétségek miatt lefolytatott fegyelmi eljárás, amelyben a büntetés a feltételes szabadság időpontjának jelentős kitolása, a 6. cikk 1. bekezdésének hatálya alá tartozik. Ennek megfelelően a szükséges garanciák (konkrétan a jogi képviselő és a nyilvánosság) hiánya miatt elmarasztalták az Egyesült Királyságot (vö. *Campbell and Fell v. the United Kingdom* judgment of 28 June 1984, Series A no. 80). A 6. cikk alá tartozás szempontjából itt nem elegendő a feltételes szabadság időpontjának viszonylag rövid, 1-2 hetes kitolása, a hónapokkal történő meghosszabbítás azonban már igen.

A büntetőeljárás egy egységes egészet képez, amely a jogerős ítélettel ér véget, ekként a 6. cikk követelményei annak teljes tartamára vonatkoznak. A 6. cikk 1. bekezdés nem ró ugyan a tagállamokra olyan kötelezettséget, hogy többfokozatú igazságszolgáltatási szervezetet kellene működtetniük, ahol azonban az igazságszolgáltatás többlépcsős, a 6. cikk rendelkezései valamennyi fokra kiterjednek (vö. *Delcourt v. Belgium* judgment of 17 January 1970, Series A no. 11). A fenti elvvel összefüggésben nincs jelentősége annak, hogy a büntetőeljárás egy magán-személy kezdeményezésére (pl. magánindítvány, magánvád stb.) indul, amennyiben büntetőjogi elítéléssel ér véget, a 6. cikk hatálya alá tartozik.

Büntetőjogi vádnak minősülhetnek a szabálysértések is (annak ellenére, hogy a belső jog ezeket értelemszerűen nem bűncselekményként definiálja), amennyiben a szabály jellege, az alkalmazás büntetőjogi jellege, illetve a kiszabott bírság alapján a Bíróság erre következtet. Ehhez sem a vádnak, sem a ténylegesen kiszabott bírságnak nem kell kirívó súlyúnak lennie. Megállapította például a Bíróság a 6. cikk 1. bekezdésének alkalmazhatóságát olyan esetekben is, ahol hamis vád szabálysértése, illetve köznyugalom megsértésének szabálysértése volt a vád, a kiszabott pénzbírság pedig nem haladta meg magyar pénzben a néhány ezer

forintot (vö. *Lauko v. Slovakia* judgment of 2 September 1998, Reports 1998-VI., p. 2492, illetve *Kadubec v. Slovakia* judgment of 2 September 1998, Reports 1998-VI, p. 2518). A fentiek fényében talán kissé váratlannak tekinthető a Bíróság azon döntése, hogy a közúti baleset okozása miatt az ügyészség előtt indult eljárás, amelyben a büntető bíróság járt el másodfokon és amelynek során a kérelmező jogosítványát rövid időre bevonták, őt magát pedig a fentinel jelentősebb összegű pénzbírsággal sújtották, nem minősült a 6. cikk 1. bekezdésének fogalmi körébe tartozónak (vö. *Escoubet v. Belgium* judgment of 28 October 1999, no. 26780/95). A büntetőjogi vád fogalmának kiterjesztő értelmezése terén szintén előfordulnak – különösen a fenti ítélettel összevetve – némileg meglepőnek tűnő esetek. Így például a Bíróság a büntetőjogi vád fogalmi körébe és a 6. cikk 1. bekezdésének hatálya alá tartozónak tekintette azt az esetet, amelyben a kérelmező céget gazdasági tevékenységére tekintettel a büntető bíróságnak semmiképpen sem tekinthető közigazgatási hatóságok nagyobb összegű gazdasági bírsággal sújtották (vö. *Garyfallou Aebe v. Greece* judgment of 24 September 1997, Reports 1997-V., p. 1821).

A büntetőjogi vád fogalmát másfelől megszorítóan is értelmezik. Nem minősül például büntetőjogi vádnak a fogvatartás körülményeivel kapcsolatos ügy (vö. *Guzzardi v. Italy* judgment of 6 November 1980, Series A no. 39), és nem tartozik a 6. cikk körébe az elítélteknek a különböző veszélyességi kategóriákba sorolása vagy a bűnügyi nyilvántartásba kerülése sem. Ugyanígy nem tartozik az Egyezmény hatálya alá a feltételes szabadlábra helyezési eljárás (vö. *Neumeister v. Austria* judgment of 27 June 1968, Series A no. 8), az előzetes fogvatartás elrendelése, valamint az ezzel kapcsolatos egyéb döntések, például a letartóztatás ismételt foganatosítása. A büntetőeljárás során eljárási kérdések tekintetében hozott döntések sem tartoznak a 6. cikk hatálya alá, mint például a vádirat benyújtása, a tárgyalás elrendelése stb. Nem tartoznak a 6. cikk körébe a büntetőeljárás befejeződése utáni quasi járulékos eljárási kérdésekben született határozatok sem. Ilyenek például a büntetett előélethez fűződő hátrányos következmények alóli mentesítés, az amnesztia iránti kérelem stb.

Az sem számít büntetőügynek valaki ellen, ha a tulajdonát képező ingóságokat egy azok csempezésén tetten ért harmadik személytől lefoglal-

ják, és az eljárás során elkobozzák, mivel itt is hiányzik az ellene irányuló büntetőjogi vád (vö. *Agosi v. the United Kingdom* judgment of 24 October 1986, Series A no. 108). Nem minősülnek büntetőjogi vádnak a közhivatalnokokkal szemben kiszabott mindazon fegyelmi büntetések sem, amelyek nem tartalmazzak szabadságelvonást, például ha egy hivatásos katonát katonai vétségek miatt leszerelnek vagy tartalékos állományba helyeznek, illetve ha egy közhivatalnokkal szemben büntetőjogi elítélését követően, éppen e körülményre tekintettel fegyelmi eljárást indítanak, és fegyelmi büntetést szabnak ki.

Nem tartozik a 6. cikk fogalmi körébe az az eset sem, amikor egy parlamenti vizsgáló bizottság foglalkozik egy ügygel, azonban nem büntetőjogi, hanem politikai vagy adminisztratív felelősség vizsgálata céljából. Ezen eljárás akkor sem minősül büntetőjogi vádat implikálónak, ha utóbb az érintett ellen valóban indul büntetőeljárás (vö. No. 17072/90, Dec. 26. 6. 92, D.R. 73, p. 186). Az sem érint a Bíróság gyakorlata szempontjából büntetőjogi vádat, ha a parlament valamelyik tagja mentességi jogának felfüggesztéséről határoz, illetve ha a választások során elkövetett szabálytalanság miatt valamelyik indulót kizárják a választásból és a szabálytalanul felhasznált kampánypénzeknek megfelelő összegű bírságot kell befizetnie (vö. *Pierre-Bloch v. France* judgment of 21 October 1997, Reports 1997-VI., p. 2206). Nem minősül büntetőjogi vádnak a katonai szolgálatot lelkiismereti okból megtagadók fogvatartása sem, amennyiben a részükre nyitva álló polgári szolgálatot is visszautasítják, és a szabadságmegvonásra ezért kerül sor.

Szintén nem minősül a 6. cikk hatálya alá tartozónak, ha a nemzeti bíróságok rosszhiszemű pervitel miatt vagy más hasonló okból pénzbírságot szabnak ki. Ilyenkor ugyanis sem a cselekmény jellege, sem az ilyen esetekben kiszabható pénzbírságok összege nem kellően súlyos megítélésű ahhoz, hogy büntetőjogi vádnak minősülhessen (vö. *Ravnsborg v. Sweden* judgment of 23 March 1994, Series A no. 283-B). Hasonló döntésre jutott a Bíróság egy szintén a bíróságok által alkalmazott pénzbírságot e szempontból sérelmező kérelemmel kapcsolatban. Annak ellenére, hogy az osztrák bíróságok által kiszabott pénzbírság maximum 10 napi elzárásra is átváltoztatható, azt állapította meg, hogy e fenyegetettség nem éri el a büntetőjogi vád súlyát, ezért nem tartozik a 6. cikk hatálya alá (vö. *Putz*

v. Austria judgment of 22 February 1996, Reports 1996-I, p. 312). Az ügyvédekkel szemben mulasztás miatt az eljáró bíróság által kiszabott pénzbírságra ugyanez vonatkozik.

Nem tartoznak a büntetőjogi vádak körébe az idegenrendészeti jellegű döntések, például kiutasítás, kitiltás, beutazási engedély megtagadása stb. sem. Amennyiben ezek bármelyike valódi büntetőjogi váddal párosul, ezzel az ügy már a 6. cikk hatálya alá kerül ugyan, azonban az idegenrendészeti intézkedéstől teljesen függetlenül. Még a leginkább határesetnek tűnő kiadatási eljárás sem tartalmaz büntetőjogi vádat az érintettel szemben, és pedig akkor sem, ha a döntés kifejezetten foglalkozik a kiadatását kérő állam tekintetében a büntetőeljárás kilátásaival (vö. *Mamatkulov and Abdurasulovic v. Turkey* judgment of 6 February 2003, nos. 46827/99 and 46695/99).

2. A tisztességesség fogalma a büntetőeljárásokban

Az e pont körébe tartozó eseteket az alábbi bontásban tárgyaljuk:

- a/ általános szempontok
- b/ a tág értelemben vett fegyveregyenlőség
- c/ részvétel az eljárásban
- d/ a bizonyítási eljárás
- e/ egyéb problémák

ad a/ A 6. cikk 1. bekezdésének „tisztességesség” fogalma egy sajátos, gyakran szubszidiárius jelleggel érvényesülő klauzula. Amennyiben ugyanis nincs olyan specifikus, a 6. cikk 3. bekezdésének valamelyik pontjában nevesített körülmény, amelynek alapján az ügyet vizsgálni lehetne, ekkor lép rendszerint elő az 1. bekezdés. A másik oldalról viszont amennyiben egy kérelem a 6. cikk 3. bekezdése alapján valamely ott felsorolt specifikus körülmény tekintetében vizsgálható, szükségtelen az ehhez képest szubszidiárius 6. cikk 1. bekezdés vizsgálata. Ha tehát a Bíróság megállapítja a 3. bekezdés valamely tételének megsértését, ez rendszerint mintegy magába olvasztja az 1. bekezdés sérelmét is, így annak ezen túlmenő külön megállapítására nincs szükség (vö. *Pakelli v. Germany* judgment of 25 April 1983, Series A no. 64). Mindazonáltal a Bíróság a 6. cikk 3. bekezdésében megjelölt garanciális jogokat az 1. bekezdés általános követelményeivel összhangban, azok fényében vizsgálja.

A fenti főszabály alól azonban a gyakorlatban akadnak kivételek. Előfordul ugyanis, hogy a Bíróságnak olyan komplex megítélés alá eső helyzetekkel kell szembesülnie, ahol az ügy különböző alpontok fogalmi körébe tartozó aspektusai külön-külön, önmagukban nem lennének alkalmasak a 6. cikk sérelme megállapításához. Az összes körülmény együttes fennállása azonban oda vezethet, hogy az érintettek tisztességes eljáráshoz fűződő jogai csorbulnak. Klaszikusan ilyen eset történt Spanyolországban, ahol a terrorcselekménnyel gyanúsított kérelmezőket csak a sorsdöntő tárgyalás előtti éjszakán szállították át Barcelonából a 600 kilométerre fekvő Madridba (és kényszerítették ezzel arra, hogy reggel fizikailag és idegileg egyaránt kimerülten álljanak a bíróság elé), a bírósági tanács 3 tagjából kettőnek a személyét, beleértve a tanács elnökét is, a tárgyalás reggelén változtatták meg (elzárva a védelmet az ezzel kapcsolatos kifogásoktól), végül a bíróság nem foglalkozott a tárgyaláson a terjedelmes bizonyítási anyag döntő részével, és rendkívül rövid tárgyalást követően hozott elmarasztaló döntést (elzárva ezzel a védelmet az ügy lényeges aspektusainak nyilvános megvitatásától). A fenti, részben a 6. cikk 2. bekezdés, részben 3. bekezdés d) pontja fogalmi körébe is tartozó problémákat a Bíróság egységesen a 6. cikk 1. bekezdése szempontjából bírálta el, és úgy találta, hogy együttes hatásukat tekintve az Egyezmény megsértésével jártak (vö. *Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain* judgment of 6 December 1988, Series A no. 146).

A polgári ügyekkel kapcsolatban elmondott általános megközelítési szempontok mutatis mutandis a büntető ügyekben is érvényesülnek. Így itt is igaz, hogy az eljárás tisztességes vagy tisztességtelen voltát általában annak egésze alapján lehet csak elbírálni. Ez azonban e körben sem jelenti azt, hogy egy-egy speciális körülmény ne lehetne az ügy egésze szempontjából oly nagy mértékben meghatározó, hogy önmagában is előidézzé az Egyezmény megsértését [vö. *Miaillhe v. France* (No. 2) judgment of 26 September 1996, Reports 1996-IV p. 1338, illetve *Imbrioscia v. Switzerland* judgment of 24 November 1993, Series A no. 275]. E körben is érvényes, hogy a Bíróság nem a nemzeti jogrendszer esetleges hibáit vagy a jogalkalmazók által elkövetett jogsértéseket vizsgálja, hanem azt, hogy az adott tagállam hatósági megsértették-e az Egyezmény előírásait (vö.

Perez v. France judgment of 12 February 2004, no. 47287/99). Ugyanígy e körben is elvárás, hogy a bíróságok ítéleteiket megfelelően megindokolják. Különösen lényeges ez azokban az esetekben, amikor a jogorvoslat nem csak eljárásjogi jellegű, hanem a határozat érdeme ellen irányul, azonban a vonatkozó döntés nem tartalmaz kellően részletes indokolást. E téren nincs általánosan követett strasbourgi elvárás, az indokolás mindenkor kellő részletessége az egyedi ügyek összes körülményeinek függvénye. Nem sérti a tisztességes eljáráshoz fűződő jogot az sem, ha a kérelmezőt a bíróságok felmentik, azonban a legfelsőbb bírói fórum perújítást rendel el az ügyben, aminek következtében a kérelmezővel szemben új eljárás indul (vö. *Nikitin v. Russia* judgment of 20 July 2004, no. 50178/99). A 6. cikk 1. bekezdés a polgári ügyekhez hasonló módon a büntetőeljárás tekintetében is lex specialisnek minősül a kevésbé szigorú követelményeket támasztó 13. cikkhez képest. Ezért a büntetőeljárás vonatkozásában a jogorvoslati joggal kapcsolatos panaszokat a Bíróság a tisztességes eljárás fogalmi körében bírálja el (vö. *Kamasinski v. Austria* judgment of 19 December 1989, Series A no. 168). Végezetül e körben is érvényes, hogy az eljárás állítólagos tisztességtelen voltára utaló körülményeket alapvetően a kérelmezőnek kell bizonyítania (vö. *Göktan v. France* judgment of 2 July 2002, no. 33402/96).

ad b/ A Bíróság a 6. cikk 1. bekezdése alapján foglalkozik azokkal a „fegyveregyenlőtlenségre” hivatkozó kérelmekkel is, amelyek nem az egyezményi szóhasználat szűk értelmével kapcsolatosak. A megszorító értelemben vett fegyveregyenlőség ugyanis kizárólag a tanúkihallgatás kérdéskörét érinti a 6. cikk 3. bekezdés d) pontja alapján. Az ezen a körön kívül eső esélyegyenlőségi problémák a kialakult ítélkezési gyakorlat alapján az eljárás tisztességessége, azaz az 1. bekezdés körébe tartoznak. Olyan sérelmezett helyzetekre kell gondolnunk ezzel kapcsolatban, mint például az, hogy a kérelmezőnek csak rövid határidő áll rendelkezésére az elsőfokú ítélet elleni jogorvoslat benyújtására, miközben az ügyészt semmilyen határidő nem köti, vagy hogy a védelemmel ellentétben a vád előre értesül a bíróság személyi összetételéről. E körülményeket a Bíróság az Egyezmény megsértésének tekinti (vö. *Kremzow v. Austria* judgment of 21 September 1993, Series A no. 268-B). Hasonló-

képpen az Egyezmény sérelmét eredményezi, ha a terhelt, illetve védője nem tekinthet be egyes dokumentumokba a vád anyagából, illetve nem kaphat a lényeges iratokból másolatokat (vö. *Öcalan v. Turkey* judgment of 12 March 2003, no. 46221/99).

Ilyesmí az a helyzet is, amikor a vád képviselője oly módon intéz beadványt a bírósághoz, hogy arról a védelem nem szerez tudomást és ennek megfelelően nincs módja, hogy arra reagálhasson (vö. *Bulut v. Austria* judgment of 22 February 1996, Reports 1996-II, p. 346), vagy amikor a legfőbb ügyész és a Legfelsőbb Bíróság előadó bírója titkos levelezést folytat az ügyben (vö. *Josef Fischer v. Austria* judgment of 17 January 2002, no. 33382/96, illetve *Lanz v. Austria* judgment of 31 January 2002, no. 24430/94).

Hasonlóan a fegyveregyenlőség sérelmét jelenti, ha az ügy előadó bírójának jelentése eljut a vádhatóság képviselőjéhez, azonban a védelem annak tartalmáról nem tudhat (vö. *Reinhardt and Slimane-Kaid v. France* judgment of 31 March 1998, Reports 1998-II, p. 640), illetve ha az ügyész beadványáról nem szerez a terhelt tudomást, és így reagálni sem tud arra (vö. *Meftah and Others v. France* judgment of 26 July 2002, nos 32911/96, 35237/97 and 34595/97). Az ugyanakkor már nem kell, hogy sértse az Egyezményt, ha az érintettnek az ügyész szóbeli álláspontjára nincs módja reagálni (vö. *Stepinska v. France* judgment of 15 June 2004, no. 1814/02). Szintén problémát okozhat, ha a vád birtokában vannak az ügy szempontjából releváns dokumentumok, azonban nem csatolja azokat az ügy irataihoz és nem teszi lehetővé a védelem számára azok megtekintését sem. Szintén egyezményesértő helyzetet eredményez, ha a jogi képviselővel rendelkező terheltnek értesülnek lényeges körülményekről a bíróság részéről, miközben az ilyenekkel nem rendelkeznek ezen információk nem állnak a rendelkezésére (vö. *Meftah v. France* judgment of 26 April 2001, no. 32911/96).

Az a körülmény viszont, hogy a vád képviselőjének hosszabb idő áll a rendelkezésére a jogorvoslat benyújtására, mint a védelemnek, csak akkor ütközik a 6. cikk 1. bekezdésébe, ha az eljárás egészének elemzése alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy az nem volt tisztességes. Hasonlóképpen nem állapította meg a tág értelemben vett fegyveregyenlőség sérelmét a Bíróság abban az ügyben sem, amely-

ben a bíróság egy nem egyértelmű helyzetben vélelmezte, hogy az ügyész határidőn belül nyújtotta be a fellebbezését. Ennek eldöntése ugyanis alapvetően a nemzeti bíróságokra tartozik, az eljárás tisztességessége tehát nem sérült ezáltal (vö. *Tejedor García* judgment of 16 December 1997, Reports 1997-VIII., p. 2782).

Egy osztrák ügyben az a személy, akinek jelentésére tekintettel büntetőeljárás indult a kérelmező ellen, utóbb a bíróság kirendelése alapján szakértőként vett részt az eljárásban. A Bíróság ezzel kapcsolatban leszögezte, hogy mivel a védelem szakértőjét csak szakértő-tanúként hallgatta ki a bíróság, a tanúkihallgatásról rendelkező 3. bekezdés d) pontjának sérelméhez hasonló helyzet állt elő (vö. *Bönisch v. Austria* judgment of 6 May 1985, Series A no. 92).

Nem ütközik viszont a fegyveregyenlőség legtágabb értelemben vett körébe sem, ha a fellebbviteli bíróság mind a kérelmező, mind az ügyészség képviselőjének távollétében dönt valamely kérdésben. Nem ütközik az Egyezménybe az sem, ha az államigazgatási (például adóhiánnyal kapcsolatos) eljárás során az érintettnek még nem állnak rendelkezésére bizonyos, az ügy megítélése és a felhozott vádak szempontjából lényeges dokumentumok, azonban a bírósági jogorvoslati szakban ez a hiányosság már nem áll fenn [vö. *Miaillhe v. France* (No. 1) judgment of 26 September 1996, Reports 1996-IV, p. 1319]. Amennyiben azonban a kérelmezőnek, aki a bírósági eljárás során jogi képviselő nélkül járt el, egyik fórum előtt sincs lehetősége betekinteni az ügy irataiba, ez a 6. cikk 1. bekezdésének nyilvánvaló sérelmével jár (vö. *Foucher v. France* judgment of 18 March 1997, Reports 1997-II., p. 452).

Az is a tág értelemben vett fegyveregyenlőség sérelmének minősül a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjára is figyelemmel, ha valakit egy ellene másik országban tett feljelentés és kizárólag ott, az ő távollétében kihallgatott tanúk vallomása alapján ítélt el a saját államának bírósága (vö. *A.M. v. Italy* judgment of 14 December 1999, no. 37019/97). A Bizottság elfogadhatatlannak nyilvánította viszont egy kérelmező azon ügyét, amelyben azt sérelmezte, hogy a bíróságok olyan tanúvallomást is felhasználtak ellene, amelyet időközben az országból kiutasított tettestársa egy másik ügyben tett. Minthogy távolról sem ez volt az egyetlen bizonyíték, amelynek alapján a kérelmezőt elítélték, a Bizottság a fenti

körülménynek nem tulajdonított az eljárást önmagában tisztességtelenné tevő, meghatározó jelentőséget (vö. No. 13445/87, Dec. 14. 10. 91, D.R. 71, p. 84).

ad c/ Nem szerepel ugyan kifejezetten a 6. cikk 1. bekezdésének szövegében, az ott megjelölt tisztességes tárgyalás fogalmi körébe mégis beletartozik a terhelt lehetősége arra, hogy személyesen is részt vegyen a tárgyaláson. Ehhez képest az eljáró hatóságoknak minden erőfeszítésükkel azon kell lenniük, hogy a terhelt lakcímét kinyomozzák, és a tárgyalásra megidézzék. Akár néhány sikertelen próbálkozás sem mentesíti a hatóságokat a lakcím megtalálása szempontjából, amennyiben arra az objektív lehetőség adott. Így például nem elegendő az utolsó ismert lakcímről idézés, ha például más eljárások adatai alapján elvben kideríthető lenne a valódi tartózkodási hely. Amennyiben ilyen körülmények között a hatóságoknak a terheltet nem sikerül megtalálniuk, aki ennek következtében nem tud részt venni a tárgyaláson, a távollétében lezajlott eljárás a 6. cikk 1. bekezdésének megsértésével jár (vö. *Colozza v. Italy* judgment of 12 February 1985, Series A no. 89). Az olasz jog több ponton aggályos abban a tekintetben, hogy egyes eljárásokban nem feltétlenül igényli a terhelt jelenlétét. Egy másik, szintén Olaszország elleni ügyben például a cseh származású és német állampolgárságú kérelmezőt egyrészt nem tájékoztatták anyanyelvén (de az olaszon kívül más nyelven sem) az ellene felhozott vádról, másrészt idézése egyszeri, nem tisztázott okból „nem kereste” jelzéssel visszaérkezését követően meg sem kísérelték megidézni az olasz hatóságok, és a távollétében hoztak ítéletet. A Bíróság ebben az esetben is megállapította a tisztességes eljárás elvének megsértését (vö. *Brozicek v. Italy* judgment of 19 December 1989, Series A no. 167), akár egy másik olasz ügyben, ahol nem garantálták a terhelt személyes részvételi jogát egy újabb eljárás kapcsán (vö. *Sejdovic v. Italy* judgment of 10 November 2004, no. 56581/00).

A fentiek ugyanakkor általában csak azon eljárásokra vonatkoznak, amelyek a tényállás kérdésével (is) kapcsolatosak. A kizárólag jogkérdéseket elbíráló jogorvoslati fórumok előtt, amilyenek példának okáért a semmisség kérdésében döntő bíróságok, a terhelt személyes jelenlétéhez nem fűződnek garanciális érdekek. Másfelől a tisztességesség sérelmével jár, ha a jogorvoslati eljárás során bizonyítást vesznek fel

állítólagos eljárási hibák tekintetében, azonban az érintettet és védőjét egyaránt elmulasztják erről tájékoztatni, miáltal elzárják őket attól a lehetőségtől, hogy a megállapításokra észrevételeket tegyenek. Amennyiben azonban a terhelt sem az alapeljárásban, sem a jogorvoslati szakban nem lehetett jelen, ez az Egyezmény nyilvánvaló sérelmével jár (vö. *Komanicky v. Slovakia* judgment of 4 June 2002, no. 32106/96).

Az elmondottak ugyanakkor nem jelentik azt, hogy a terhelt részvételének kizárása a fellebbviteli tárgyaláson feltétlenül az Egyezmény sérelmével járna. A jogorvoslati eljárások során a tagállamok ugyanis viszonylag széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek e téren, minthogy itt a terhelt személyes jelenlétéhez már nem fűződnek olyan fontos garanciális érdekek, mint az elsőfokú eljárásban. Amennyiben a terhelt védője a fellebbviteli tárgyaláson jelen lehet, ez már általában megfelel a tisztességes eljárás követelményeinek (vö. *Kamasinski v. Austria* judgment of 19 December 1989, Series A no. 168). Amennyiben azonban a jelenlevő védő azért nem képviselheti a terheltet, mert annak jogellenes távollétét a belső jog ezzel szankcionálja, ez a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjára tekintettel a 6. cikk 1. bekezdésébe ütközik (vö. *Van Geyseghem v. Belgium* judgment of 21 January 1999, no. 26103/95). Ugyanígy nem fosztható meg a terhelt a jogkérdésben való jogorvoslat igénybevételétől arra hivatkozással, hogy kivonta magát a fogvatartás alól (vö. *Khalfaoui v. France* judgment of 14 December 1999, no. 34791/97, illetve *Papon v. France* judgment of 25 July 2002, no. 54210/00) Ezen utóbbi ügy érdekessége, hogy az egyik utolsó európai háborús bűnperrel volt kapcsolatos, amelyben a 87 éves terheltet a bíróságok 10 évi végrehajtható szabadságvesztésre ítélték, miután bűnösnek találták 1560 rendbeli emberölés, illetve emberölési kísérlet vádjában. Hasonló a helyzet, amennyiben a terhelttel szemben távollétére tekintettel úgynevezett makacssági ítéletet hoz (condamner par contumace) a bíróság anélkül, hogy lehetővé tenné jogi képviselétét (vö. *Krombach v. France* judgment of 13 February 2001, no. 29731/96).

Nem sérti ugyanakkor az Egyezményt, ha a terhelt saját akaratából marad távol a tárgyalásoktól, és a bíróságok erre tekintettel járnak el a távollétében, miközben megfelelő képviselettel sem rendelkezik (vö. *Medenica v. Switzerland*

judgment of 14 June 2001, no. 20491/92). Hasonlóképpen nem jár elmarasztalással, ha a terhelt – bár meglebbe rá a lehetősége, hogy részt vegyen a tárgyaláson – pusztán azért marad távol, mert tart attól, hogy a bíróság esetleg elrendeli a letartóztatását, és a bíróság nem teszi lehetővé a számára, hogy védője által képviseltethesse magát (vö. *Eliazer v. the Netherlands* judgment of 16 October 2001, no. 38055/97). Akkor sem állapítja meg a Bíróság az Egyezmény sérelmét, ha az érintetteknek ugyan csupán egyetlen fórumon állna rendelkezésére nyilvános bírósági tárgyalás, azonban az ezen való részvételi jogokról önként és egyértelműen lemondtak, továbbá mindez a közérdeket sem sérti (vö. *Hakansson and Stureson v. Sweden* judgment of 21 February 1990, Series A no. 171-A).

ad d/ Problémaként vetődött fel az is, hogyan kell értékelni az Egyezmény szempontjából, ha a nemzeti hatóságok jogellenesen beszerzett bizonyítási eszközöket (is) felhasználnak az eljárás során (például jogellenes telefonhallgatások során készített magnófelvételeket). A 6. cikk nem tartalmaz rendelkezéseket a bizonyítékok elfogadhatóságával kapcsolatban, következésképpen az ezekkel kapcsolatos kérdések a nemzeti hatóságokra tartoznak. Az Egyezmény hatálya alá csak akkor vonhatók ezzel kapcsolatos kérdések, ha a nemzeti jog szerint is jogellenesen beszerzett vagy felhasznált bizonyítékok magának az eljárás egészének a tisztességes voltát kérdőjelezi meg. Amennyiben azonban ennek mérlegelése alapján úgy mutatkozik, hogy a jogellenesen beszerzett vagy felhasznált bizonyítékoknak a teljes ügy tisztességessége szempontjából elhanyagolható a jelentősége, a 6. cikk sérelmének megállapítására nem kerülhet sor (vö. *Schenk v. Switzerland* judgment of 12 July 1988, Series A no. 140, illetve *Pélissier and Sassi v. France* judgment of 25 March 1999, no. 25444/94).

A 6. cikk 1. bekezdése megsértésének minősül, ha fedett nyomozók már-már Hasek Svejck című könyvét idéző beugratásos módszerekkel „buktatnak le” valakit. A konkrét ügyben két civilruhás rendőr, akik az általuk keresett személyt nem találták otthon, hogy mégse távozzanak dolguk végezetlen, találmra becsöngettek egy szomszédhoz (vesztére a gyanútlan kérelmezőhöz), hogy nem tudna-e nekik drogot eladni. A kérelmező ugyan ilyesmivel egyáltalán nem rendelkezett, azonban az ügynökök kifeje-

zett sürgetésére végül rászánta magát, hogy kocsiba ül, és – balszerencséjére – több helyről sikerült összeszednie az általuk kért összesen 20 grammot. Miután a kérelmezőt a fenti eset alapján 6 évi szabadságvesztésre ítélték, a Bíróság megállapította, hogy ilyen módszereket a legelszántabb drogellenes küzdelem sem igazolhat. Még a közérdekkel sem védhető ugyanis a bizonyítékoknak a rendőrség kifejezett biztatására elkövetett bűncselekmények során történő „gyártása” (vö. *Teixeira de Castro v. Portugal* judgment of 9 June 1998, Reports 1998-IV., p. 1451). Hasonló dolog történt abban a brit ügyben is, amelyben bűncselekményből származó ékszereken és jelentős mennyiségű kábítószeren kívül jónéhány személy is szerepelt, azonban valamennyiük közül egyedül a kérelmezők ellen indult büntetőeljárás. Az ügyben nyilvánvalóvá vált, hogy a többi szereplők a brit hatóságok titkos ügynökei voltak, akik lényegében beugratták a kérelmezőket az ügybe. A Bíróság elmarasztaló ítéletében hangsúlyozta, hogy a kérelmezőknek nem volt lehetősége ilyen körülmények között a tisztességes eljárásra, miután az ügynökök személye a tárgyalások során sem vált ismertté (vö. *Edwards and Lewis v. the United Kingdom* [GC] judgment of 27 October 2004, nos 39647/98 and 40461/98).

Hasonlóképpen a 6. cikk 1. bekezdése szempontjából is vizsgálják a bizonyítási eljárás során az anonim tanúk problémáját. Minthogy a problémával a 8.3.8. alpontban igen részletesen foglalkozunk, jelen körben csupán jelezzük, hogy az anonim tanúk vallomásának felhasználása a bírósági eljárás során a 6. cikk 1. bekezdése szempontjából is egyezményesértésre vezethet (vö. *Van Mechelen v. the Netherlands* judgment of 23 April 1997, Reports 1997-III., p. 691). A Bíróság a fentieknek megfelelően azt is vizsgálja, hogy a nyomozás során állítólagosan kínzással kikényszerített vallomásokat a bíróságon miként használják fel. Amennyiben ugyanis ezek egyrészt bebizonyosodnak, másrészt az elítélés alapjául szolgálnak, ezzel a nemzeti hatóságok a 6. cikk nyilvánvaló sérelmét valószínűsítik meg. A közvetett (indirekt) bizonyítékok felhasználása nem minősül jogellenesnek, ekként nem ütközik az Egyezménybe, kivált, ha a nemzeti jog maga is lehetővé teszi elfogadásukat. A másik oldalról a pusztán hallomásból szerzett ismereteken alapuló tanúvallomás elutasítása szintén nem sérti a 6. cikk előírásait.

A szakértői bizonyítás a polgári ügyekhez hasonlóan e körben is számos problémát vet fel. Így például aggályosnak találta a Bizottság a nemzeti bíróság eljárását abban a tekintetben, hogy a meg sem idézett szakértői bizottságnak a terheltre nézve elmarasztaló megállapításait egyszerűen felolvasták a tárgyaláson, miközben a védelem azok távollétében nem kaphatott lehetőséget e szakértőkhöz intézett kérdések feltevére (vö. No. 10532/83, Dec. 15. 12. 87, D.R. 54, p. 19). A szakértők a 6. cikk 1. bekezdése és 3. bekezdés d) pontja vonatkozásában általában a tanúkkal esnek egy tekintet alá.

A bizonyítékok beszerzésének kérdéskörén belül külön problémaként jelentkezett, kötelezhetik-e a hatóságok az érintettet arra, hogy bizonyos dokumentumokat a rendelkezésükre bocsásson, különösen, ha ezzel egyúttal önmagát is bűncselekmény elkövetésével vádolná. Egy francia ügyben a vámszervek alkalmaztak szabadságelvonást annak érdekében, hogy rábírájék a kérelmezőt az általuk nála sejtett okiratok kiadására, ami ráadásul rá nézve terhelő bizonyíték lett volna. A Bíróság az ügyben csaknem egyhangú elmarasztaló döntést hozott (vö. *Funke v. France* judgment of 25 February 1993, Series A no. 256-A). Szintén önmaga bűncselekménnyel vádolásával volt kapcsolatos az a brit ügy, amelyben a terhelt az ügy előzetes vizsgálata során jogilag köteles volt válaszolni a feltett kérdésekre. Utóbb, az ellene indított büntetőeljárás során ezeket a jegyzőkönyveket az ügyész széles körben felhasználta a vád alátámasztására, illetve a terhelt szavahihetőségének megkérdőjelezésére. A Bíróság az ügyben elmarasztaló döntést hozott, hangsúlyozva, hogy a hallgatás joga a tisztességes eljárás egyik jelentős összetevője (vö. *Saunders v. the United Kingdom* judgment of 17 December 1996, Reports 1996-VI, p. 2044). Hasonlóképpen elmarasztalással végződött az a svájci ügy, amelyben a hatóságok az adócsalással gyanúsított kérelmezőt összesen négy alkalommal sújtották (alkalmanként több ezer svájci frank) pénzbírsággal, amiért nem volt hajlandó, illetve képes dokumentumokkal szolgálni a részükre bevételai eredetét illetően. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a kérelmezőnek lényegében önmaga ellen kellett volna bizonyítékokat szolgáltatnia, és az ennek elmaradása miatt kiszabott szankciók a 6. cikk 1. bekezdésébe ütköztek (vö. *J.B. v. Switzerland* judgment of 3 May 2001, no. 31827/96).

Ugyanakkor a hallgatáshoz fűződő jog nem abszolút, és nincs akadálya annak, hogy a hatóságok a terhelt hallgatásából az ügy egész kontextusát tekintve logikus, és megfelelő bizonyítékokkal alátámasztott következtetéseket vonjanak le, különösen, ha emellett megfelelő eljárásjogi garanciák is érvényesülnek (vö. *Murray v. the United Kingdom* judgment of 8 February 1996, Reports 1996-I, p. 30). Ez ugyanakkor nem mehet el odáig, hogy amennyiben a terheltnek a hallgatáshoz fűződő jogukkal, pusztán erre tekintettel egy másik jogszabály alapján 6 hónapi szabadságvesztésnek tegyék ki magukat (vö. *Heaney and McGuinness v. Ireland* judgment of 21 December 2000, no. 34720/97), illetve a bíró ezt közvetve bűnösségük jeleként értékelje (vö. *Bekles v. the United Kingdom* judgment of 8 October 2002, no. 44652/98). Szintén egyezményesítésre vezet, ha a hatóságok a hallgatás jogával élni kívánó terheltet akként játsszák ki, hogy egy rendőrségi besúgóval ültetik közös cellába, majd az így lefolytatott beszélgetésekről titokban készített hangfelvételeket az eljárás során felhasználják ellene (vö. *Allan v. the United Kingdom* judgment of 5 November 2002, no. 48539/99). Nem sérti ugyanakkor az Egyezményt, ha a kérelmező beszélgetéseit egy lakásban elhelyezett lehallgató készülék segítségével rögzítik, és ezt az anyagot használják fel ellene az eljárás során. E körben azonban lényeges, hogy a lehallgatás legalábbis a belső jog alapján jogszerű legyen (ha egyébként a 8. cikkbe ütközik is, az e körben irreleváns), és a vád ne kizárólag ezeken a bizonyítékokon alapuljon (vö. *P.G. and J.H. v. the United Kingdom* judgment of 25 September 2001, no. 44787/98). Az szintén nem ütközik az Egyezménybe, ha a tanút arra kényszerítik pénzbírság terhe mellett, hogy esküt tegyen vallomásának megtétele előtt. Az eskü ugyanis csupán az igazmondási kötelezettségre terjed ki, de nem kényszeríti a tanút automatikusan arra, hogy önmagát bűncselekmény elkövetésével vádolja, feltéve persze, hogy ilyen esetben jogában áll a választ megtagadni (vö. *Serves v. France* judgment of 20 October 1997, Reports 1997-VI, p. 2159).

Szintén problémák forrásává válhat, ha a hatóságok vélelmekkel operálnak. Ugyanakkor a megdönthető vélelmek e szempontból kevesebb gondot jelentenek. Így például nem állapította meg a Bíróság az Egyezmény megsértését egy olyan ügyben, amelyben a bíróságok azt a törvényi vélelmet alkalmazták, miszerint az

elkövetőnek a kábítószer-csempészet ideje alatt szerzett és más forrásokkal nem igazolható vagyona a bűncselekményekből keletkezett, és ezt el is kobozták. A Bíróság álláspontja szerint a fenti törvényi vélelem nem fosztotta meg a kérelmezőt a tisztességes eljáráshoz fűződő jogától (vö. *Philips v. the United Kingdom* judgment of 5 July 2001, no. 41087/98).

ad e/ Az eljárás tisztességes vagy tisztességtelen lefolyása a fentiekén túl elvben számos további tényezőtől is függhet. Ilyen lehet például a sajtónak az ügygel kapcsolatos magatartása. Amennyiben a terhelt ellen kiterjedt sajtókampány folyik, különösen, ha ebben állami sajtótermékek is fontos szerepet játszanak, ez elvben alapul szolgálhat az eljárás tisztességtelen voltának megállapításához. A Bíróság azonban ezekben az esetekben körültekintően mérlegeli a tisztességes tárgyaláshoz és a megfelelő tömegtájékoztatáshoz fűződő, az Egyezményben egyaránt szereplő jogokat, és meglehetősen egyoldalú sajtókampány esetén is vonakodik elmarasztalni az érintett államot a 6. cikk megsértésében. Ezzel kapcsolatban ismét hivatkoznunk kell a Bíróság azon – már idézett – megállapítására, miszerint nem elegendő igazságot tenni, az igazságtétel látszatát is meg kell őrizni (vö. *Delcourt v. Belgium* judgment of 17 January 1970, Series A no. 11). Ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy a sajtó ne használhatja a terhelt személyének veszélyességére utaló kijelentéseket, amennyiben ennek tényleges és bizonyított alapja van (például korábbi elítélések, az érintett sajtát megjegyzései stb.).

Nem ütközik a tisztességes eljárás követelményébe, ha az adott nemzeti jogban egyes bűncselekménytípusokhoz a jogszabály quasi automatikusan rendel hozzá büntetési tételeket. A konkrét esetben a terhelt azt sérelmezte, hogy a francia jogban a kábítószer-csempészettel járó büntetés mechanikusan a kábítószer értékéhez igazodik. A Bíróság az ügyben kiemelte, hogy a 6. cikk e téren semmiféle tilalmat nem támaszt a tagállamokkal szemben (vö. *Göktan v. France* judgment of 2 July 2002, no. 33402/96). Ugyanígy nem sérti az igazságtételnek még a látszatát sem, ha az eljáró bíróság még a tárgyalás előtt írásos ítélettervezetet készít az ügyben, amennyiben utóbb az ügyet érdemben tárgyalják, és az eljáró tanácsnak módja van arra, hogy azt a határozathozatal előtt megvitassák (vö. *Kremzow v. Austria* judgment of 21 September 1993, Series A no. 268-B). Szintén nem sérti önmagá-

ban az eljárás tisztességesességét, ha a vádlott megbilincselve vesz részt a bírósági tárgyaláson, ugyanígy az sem, ha üvegfalú „ketreceben” tartják a tárgyalások ideje alatt, azonban ügyvédjével szabadon értekezhet. Nem állapította meg a Bíróság az eljárás tisztességtelen voltát abban az esetben sem, amikor a kérelmező azt kifogásolta, hogy védőjét a tárgyalást vezető bíró gyakran és indokolatlanul félbeszakította. Jóllehet a Bíróság maga is azon a nézeten volt, hogy e valóban gyakori félbeszakítások nem voltak kívánatosak, minthogy azonban a védő minden alkalommal végeredményben folytathatta munkáját és gondolatmenetét, összességében mindez nem érte el a 6. cikk 1. bekezdésének sérelmét (vö. *C.G. v. the United Kingdom* judgment of 19 December 2001, no. 43373/98). Szintén a bíró tárgyalásvezetésével volt kapcsolatos az a brit ügy, amelyben a kérelmező azt sérelmezte, hogy az eljáró bíró a tisztességes tárgyalás követelményébe ütköző módon oktatta ki az esküdtszékét az ítélethozatal előtt. A bíró ugyanis sajátos színben tüntette fel a kérelmező hallgatását a rendőrségi kihallgatás során, az esküdtekre bízva, hogy eldöntsék, erre „jó oka volt-e”, és hatását tekintve ha közvetetten is, de a bűnösségét sugallotta. A Bíróság összegezve a bíró által adott instrukciókat úgy találta, hogy az ügyben sérült a kérelmező hallgatáshoz, így közvetve a tisztességes eljáráshoz fűződő joga (vö. *Beckles v. the United Kingdom* judgment of 8 October 2002, no. 44652/98).

A tisztességes eljárás követelménye természetesen nem jelenti azt, hogy az ilyen és hasonló ügyekben a Bíróság minden további nélkül elfogadná az érintett kérelmezők ezzel kapcsolatos állításait (vö. *Pardo v. France* judgment of 20 September 1993, Series A no. 261-B). A bizonyítási teher nem hárítható át ugyan kizárólagosan a kérelmezőre, azonban ez nem jelentheti azt, hogy állításait ne kellene legalábbis megfelelőképpen valószínűsíteni. A 3. cikk kapcsán láthattuk, hogy amennyiben egy fogvatartott egészségesen került a fegyintézetbe, kikerülésekor viszont bizonyítottan testi sérülések voltak láthatók rajta, nem a kérelmezőre hárul a bizonyítás, hogy e sérüléseket a fogvatartó hatóság okozta, hanem a hatóságra, hogy e körben nem terheli felelősség. Hasonlóképpen a 6. cikk körében is valószínűsíteni kell a kérelem alapjául szolgáló tényeket, és nem elegendő ezek pusztán állítása. Egy Németország elleni ügyben például a kérel-

mező arra hivatkozott, hogy az eljáró tanács elnöke védőjével egy négyszemközti beszélgetés keretében azt közölte, hogy a vád testi sértés lesz, és utóbb ennek ellenére emberölés vádjával tárgyalta ügyét a bíróság. Minthogy a kérelmező fenti állításait semmilyen bizonyítékkal nem tudta még valószínűsíteni sem, nemhogy kellően alátámasztani, a Bíróság mellőzte a 6. cikk sérelmének megállapítását (vö. *Colak v. Germany* judgment of 6 December 1988, Series A no. 147).

Végezetül szintén az eljárás tisztességtelen voltának megállapításához vezethet, ha a büntetőeljárás során igen fiatal gyermekek a terheltek, és a bírósági eljárás az érintett hatóságok minden igyekezte ellenére nem igazodik kellőképpen életkori sajátosságaikhoz. Mindezt a Bíróság annak a 3. és 5. cikkek kapcsán már hivatkozott brit ügynek a kapcsán mondta ki, amelynek a bírósági eljárás idején 11 éves terheltjei ellen szándékos emberölés miatt folyt az eljárás és hosszú időtartamú szabadságvesztés kiszabására került sor. A gyermekek a nagy sajtóvilvánosságot kapott, hosszas eljárás stresszhatása alatt nem lehettek képesek megfelelően reagálni, ez a tárgyalótermen kívül is gátolta őket az ügyvédekkel való megfelelő kapcsolattartásban, továbbá a tárgyalás alatt a fizikai távolság által is akadályozva voltak az ügyvédekkel való konzultálásban, ráadásul az eljárás során gyakorlatilag semmiféle pszichológiai segítséget nem kaptak (vö. *T. v. the United Kingdom* judgment of 16 December 1999, no. 24724/94, illetve *V. v. the United Kingdom* judgment of 16 December 1999, no. 24888/94). Hasonlóképpen a tisztességes eljáráshoz fűződő jog sérelmével járt, amikor az Egyesült Királyságban egy 11 éves, ám a valóságban szakértői vélemény szerint 6-8 éves gyermekek mentális szintjén álló gyermeket a sajtó jelenlétét is lehetővé tevő nyilvános bírósági eljárás keretében ítétek el (vö. *S.C. v. the United Kingdom* judgment of 15 June 2004, no. 60958/00).

3. Az eljárás ésszerű időtartama a büntetőeljárásokban

A büntetőeljárások esetében a mérlegelés szempontjai az időtartam ésszerűségének megítélésakor azonosak a polgári eljárások kapcsán már ismertetettekkel, ezért azokat itt nem soroljuk fel újra. Legfeljebb annyi különbségről lehet beszélni, hogy a kérelmező saját magatartásának érte-

lemszerűen kisebb a gyakorlati jelentősége, hiszen egy büntetőeljárás terheltjének nyilvánvalóan kisebb a befolyása az ügy lefolyására, mint mondjuk egy polgári per felperesének vagy alperesének. Ez azért természetesen nem azt jelenti, hogy az ő magatartását a Bíróság ne vizsgálná, inkább csak annyit, hogy jóval ritkábban kerül sor annak megállapítására, hogy az eljárás elhúzódsáért a terhelt saját maga a felelős.

A fenti súlyponteltolódás másik oldalán ugyanezen okból nagyobb a gyakorlati jelentősége az érintett állam saját magatartásának, hiszen kevesebb lehetősége van az ügyfelek magatartására kimentési okként hivatkozni. A Bíróság ezért első körben azt vizsgálja, hogy az ügy hossza az általában szükségesnek tűnő időtartamot meghaladta-e, és ha igen, ennek igazolása (lényegében a bizonyítási teher) az érintett államra hárul. A polgári ügyek kapcsán a leterheltségre, bíróhiányra, demokratikus átmenettel járó „objektív” okokra stb. hivatkozások kilátástalan voltáról írottak e körben ugyanúgy érvényesek (vö. *Moreira de Azevedo v. Portugal* judgment of 23 October 1990, Series A no. 189). Menti ugyanakkor az érintett államot, ha az eljárás elhúzódsága nagymértékben az ügyvédek sztrájkjának következménye (vö. *Pisaniello and Others v. Italy* judgment of 5 November 2002, no. 45290/99). Az érintett állam tehát büntető ügyekben sem tudja magát kimenteni mással, mint annak bizonyításával, hogy az eljárás elhúzódsága a közhatalmi szervek folyamatos munkája ellenére az ügy valóban bonyolult voltának, illetve maguknak az ügyfeleknek vagy jogi képviselőiknek tudható be (vö. például *Lakos v. Hungary* judgment of 11 March 2003, no. 51751/99). Amennyiben azonban ezen „bizonyítási kísérlet” kudarcot vall, az elmarasztalás nem kerülhető el (vö. *Portington v. Greece* judgment of 23 September 1998, Reports 1998-VI., p. 2623).

Nem minden esetben magától értetődő, hogy mely időponttól kell az eljárás időtartamát számítani. Így például az az időszak, amíg a terheltnek nincs is tudomása az ellene megindított eljárásról, nem számít ebbe bele. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a Bíróság kezdőpontnak a terhelt helyzetét lényegesen érintő első eljárási aktust (például a gyanúsítottkénti kihallgatást, házkutatást, letartóztatást) tekinti. A polgári ügyekhez hasonlóan az eljárásból csak az Egyezménynek az érintett állam általi ratifikációját követő részét számítják, azonban azt is figye-

lembe veszik, hogy ezen időpontban az ügy milyen szakban volt és mennyi idő telt el ezt megelőzően (vö. *Foti and Others v. Italy* judgment of 10 December 1982, Series A no. 56). A számításba vett időszak az utolsó érdemi bírósági döntésig tart.

A jogorvoslati lehetőségek kimerítésének problémáját a polgári ügyek kapcsán már érintettük, így az ott írottakat nem ismételjük meg. Annyit azonban hozzá kell tennünk, hogy amennyiben a terhelt büntetésének időtartamát a per elhúzóására tekintettel arányosan lecsökkentik, ez megfelelő jogorvoslatnak minősül a 6. cikk szempontjából, így ilyen esetben az egyezményesértés megállapítása mellőzhető. Ehhez azonban az is szükséges, hogy a bíróság ítéletéből világosan tűnjék ki, hogy a lecsökkentésre kifejezetten az eljárás elhúzóására tekintettel került sor. A Bíróság ugyanis nem éri be a hatóságok részéről pusztán annak deklarálásával, hogy az eljárás időtartama elhúzózott, mert ez önmagában még nem minősül hatékony jogorvoslatnak, ami e szempontból megszüntetné az érintettnek az Egyezmény szempontjából „áldozat” voltát. Ugyanígy a pénzbeli kártérítés is csak akkor zárja ki az érintett „áldozat” voltát, ha annak megítéléséből világosan kitűnik, hogy az eljárás elhúzóásával (és nem mással, például annak indokolatlan voltával) volt kapcsolatos. Az érintett a felmentő ítéletre, illetve az eljárás megszüntetésére tekintettel a fentiekhez hasonlóan szintén csak akkor nem érvényesíthet eleve igényt Strasbourgban, ha e döntések kifejezetten az eljárás elhúzóására figyelemmel születtek, és ez magukból a döntésekből ki is tűnik.

Az eljárás meggyorsítását célzó (például soronkívüliség iránti) kérelmek, illetve panaszok amennyiben – a hazai helyzettől eltérően – hatékony jogorvoslatnak minősülnek, kimerítésük kötelező. Ráadásul az eljárás meggyorsítását célzó kérelmek adott esetben alátámaszthatják, hogy az érintettet nemhogy mulasztás nem terheli az elhúzóással kapcsolatban, de minden tőle telhetőt megtett annak elkerülése érdekében.

Az évtizedek során természetesen e körben is számtalan döntés született, ezek közül azonban értelemszerűen csak néhányra hivatkozunk konkrétan, amelyek valamilyen okból példaértékűnek tűnhetnek. Elmarasztalta például a Bíróság Ausztriát, amiért egy túlterhelt elsőfokú bírósági bíró 33 hónap alatt foglalt csak írásba egy ítéletet. Az állam felelősségét nem mentette,

hogy az ügy bonyolult volt (az ítélet például 126 oldalt tett ki), a bírót a felettesei többször is sürgették, sőt, még fegyelmi eljárást is kezdeményeztek ellene. Az elmarasztaló döntés Ausztriának egyébként csaknem 3 millió forintjába került a kérelmező javára (vö. *B. v. Austria* judgment of 28 March 1990, Series A no. 175). Egy 16 évig elhúzózott büntetőeljárás kapcsán pedig Franciaország a várható bírósági elmarasztalás elkerülése érdekében mintegy 4 millió forintnak megfelelő francia frankot fizetett békés megállapodás keretében a kérelmező számára (vö. *Clerc v. France* judgment of 26 April 1990, Series A no. 176-C). Egy közepesen bonyolult ügyben az elsőfokú bíróság ugyan kellő szorgalommal dolgozott, azonban a felterjesztést követően a másodfokú bíróság egy éven keresztül semmilyen érdemi intézkedést nem tett, majd a továbbiakban is inaktívnak mutatkozott, így kizárólag az általa okozott késedelemre tekintettel hozott a Bíróság elmarasztaló döntést (vö. *Yankov v. Bulgaria* judgment of 11 December 2003, no. 39084/97). A szakértők tevékenységéért a kirendelő bíróság a felelős, az érintett állapotot tehát e tekintetben felelősség terheli.

A terheltnek betudható kisebb-nagyobb késedelmek nem mentik az érintett állam felelősségét, a megítélt kártérítés mértékét ugyanakkor csökkentik. Amennyiben viszont a késedelem túlnyomórészt magának a terheltnek tudható be (például szökése gátolja a tárgyalás megtartását), természetesen már más a helyzet. Az eljárás egésze szempontjából nem meghatározó késedelmek azonban nem szolgálhatnak az érintett állam javára, amennyiben „maga sem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható” (vö. *Kemmache v. France* judgment of 27 November 1991, Series A no. 218). Így például egy holland ügyben, amely mindössze három év nyolc hónapig tartott, és amelyben a kérelmező 10 hónapra kivonta magát a büntetőeljárás alól, a Bíróság elmarasztaló döntést hozott önmagában arra alapozva, hogy az ügynek a másodfokú bíróságtól a Legfelsőbb Bírósághoz történő felterjesztése 15 hónapig tartott (vö. *Bunkate v. the Netherlands* judgment of 26 May 1993, Series A no. 248-B). Nem állapította meg ugyanakkor az érintett állam felelősségét a négy és fél évig tartó eljárással kapcsolatban a Bíróság egy olyan ügyben, amelyben a kérelmezőnek ugyan csaknem egy évig nem kézbesítették az elsőfokú ítéletet, ő azonban a határozathirdetésnél jelen

volt, és annak sem volt akadály, hogy saját maga akár azonnal elvigyen egy ítéletkiadományt (vö. *Venditelli v. Italy* judgment of 18 July 1994, Series A no. 293-A).

Az ügy bonyolultsága megállapításának nem okvetlen előfeltétele az ügy komplex jogi megítélése. Elegendő lehet ehhez olyasmis is, mint például az, hogy a két terhelt kölcsönösen egymást vádolja a vád tárgyává tett bűncselekmény elkövetésével, vagy hogy a terhelt ellen az eljárással párhuzamosan másik büntetőeljárás is folyik, felmerül az egyesítés vagy elkülönítés problémája stb. A fenti körülmények alapul szolgálhatnak a jogi megítélésében amúgy nem különösebben bonyolult ügyben is akár a 6 évet meghaladó pertartam ésszerűnek minősítéséhez (vö. *Boddaert v. Belgium* judgment of 12 October 1992, Series A no. 235-D). Egy kiadatási eljárást is magában foglaló dán-török ügyben pedig a Bíróság még egy több mint 8 éves időtartamot sem talált egyezményesértőnek (vö. *Sari v. Turkey and Denmark* judgment of 8 November 2001, no. 21889/93). Másfelől viszont egyszerűbb ténybeli és jogi megítélésű ügyekben, amilyen egy rablási kísérlet, már egy 3 év 4 hónapig tartó eljárás is elégségesnek bizonyult az egyhangú elmarasztalásához (vö. *Klyakhin v. Russia* judgment of 30 November 2004, no. 46082/99). A hatályon kívül helyezések és új eljárásra utasítások azonban – különösen ismételt esetekben – kifejezetten veszélyes eljárásjogi lépések az ésszerű időtartam szempontjából: miként már említettük ugyanis, az eljáró hatóságok kisebb-nagyobb hibái még kimenthetőek, ha a hatóságok mindent megtesznek ezek gyors helyrehozatalára, azonban a gyakran több éves késedelemmel járó hatályon kívül helyezések e szempontból meglehetősen aggályosak (vö. *Mlynek v. Austria* judgment of 27 October 1992, Series A no. 242-C). Egy 15 évig tartó büntetőeljárás esetében például úgyszólván nincs az a bonyolultság, ami ekkora időtartamot igazolni tudna (vö. *Gülzen and Halil Yasin Ketenoglu v. Turkey* judgment of 25 September 2001, nos. 29360/95 and 29361/95).

A Bíróság kitüntetett jelentőséget tulajdonít annak a körülménynek is, hogy a terhelt a büntetőeljárás folyamán előzetes fogvatartásban van, mely esetben a hatóságoktól fokozott gyorsaságot követel meg. Így akár már a négy év alatt öt bíróságot megjáró ügy is ésszerűtlen időtartamúnak bizonyulhat, amennyiben például az iratok-

nak a felsőbb bírósághoz való pusztán felterjesztése egymagában több hónapot vesz igénybe (vö. *Abdoella v. the Netherlands* judgment of 25 November 1992, Series A no. 248-A).

4. Az ártatlanság védelme

Az Egyezmény 6. cikkének 2. bekezdése teljesen önálló, ellentétben tehát az 1. és 3. bekezdésekkel, amelyek számos ponton összefüggnek, a 2. bekezdés sérelme szempontjából közömbös, hogy a 6. cikk egyéb előírásait betartották-e. Az évek során viszonylag kisebb számú kérelem vetette fel – legalábbis komoly formában – az ártatlanság védelmének kérdését. Ennek nyilvánvaló oka, hogy a magukat jogállamként definiáló társadalmakban ezen jogelv mélyen meggyökeresedett. Így nem csoda, ha a Bíróság egész eddigi működése során viszonylag kevés esetben állapította meg e bekezdés sérelmét.

A Bíróság az ártatlanság védelme tekintetében több, az érintett esetkörre leszűkítő döntést is hozott. Tisztázta egyebek közt, hogy sem egy bűncselekmény kapcsán indult polgári perben, sem a fegyelmi eljárások tekintetében nem terheli a bíróságot az ártatlanság védelmének kötelezettsége. A polgári bíróság azonban az adott tényállás alapján csak a saját jogága keretein belül dönthet a polgári jogi felelősség felől, ez a büntetőjogi felelősséget nem érintheti. Azt tehát semmiképpen sem teheti meg például, hogy a büntetőeljárás során felmentett terheltet utóbb bűnösnek nyilvánítja. Nem minősül továbbá az ártatlanság védelme megsértésének az sem, ha az előzetesen fogvatartottat azonos körülmények között, azonos cellában tartják fogva, mint a már jogerősen elítélteket, minthogy az Egyezmény semmilyen ezzel kapcsolatos előírást nem tartalmaz (vö. *Peers v. Greece* judgment of 19 April 2001, no. 28524/95).

Az ártatlanság védelme csupán a bűnösség megállapítása, nem pedig a büntetés mértéke tekintetében irányadó, és a jogorvoslati eljárások közül is csak ott kell alkalmazni, ahol a bűnösség kérdését is felülbírálják, nem csak a büntetését. A bírósági eljárás megkezdése előtt eleve nem lehet eredményesen hivatkozni az ártatlanság védelmének megsértésére. Részben erre is tekintettel nem ütközik a 6. cikk 2. bekezdésébe, ha valakit kiadnak egy másik államnak, ahol bűncselekménnyel gyanúsítják, és előreláthatólag büntetőeljárás fog folyni ellene. Hasonlóképpen nem sérti az ártatlanság védelmét, ha a jogerősen elí-

télt személlyel szemben a bíróság utólagosan még elkobzást is alkalmaz. Minthogy az elkobzás nem egy újabb vádból, hanem a korábbi elítélésből fakadt, a Bíróság az ügyben nem talált kivetnivalót (vö. *Philips v. the United Kingdom* judgment of 5 July 2001, no. 41087/98). Lényeges, hogy az ártatlanság véelme bizonyos körülmények között, például adóbehajtási eljárások esetén jogi személyeket is megillette (vö. *Västberga Taxi Aktiebolag and Vulic v. Sweden* judgment of 23 July 2002, no. 36985/97).

Azon kevés ügyek némelyike, amelyben a Bíróság elmarasztaló döntést hozott, Svájc ellen irányult. Egy magánvádas eljárást a bíróság megszüntetett, azonban a terheltet az eljárási költségek megfizetésére kötelezte. A Bíróság elmarasztaló ítéletében kifejtette, hogy az ügy sajátos körülményei ellenére büntetőeljárás folyt a kérelmező ellen, és jöllehet bűnösségének véelmére a bíróság csupán a határozat indoklásában utalt, olyan eljárásban kötelezték a költségek megfizetésére, amelyben a 6. cikkben szereplő garanciák nem érvényesültek (vö. *Minelli v. Switzerland* judgment of 25 March 1983, Series A no. 62). Szintén Svájcban folytak azok az – ottani jogszabályoknak megfelelő – eljárások, amelyekben adócsalással vádolt és időközben elhalálozott személyek helyett gyakorlatilag az örökösöket „büntették meg”. A Bíróság hangsúlyozta, hogy abban semmi kivetnivaló nem található, ha az örökösöknek a hagyaték részét képező tartozásokért, így az adótartozásokért is helyt kell állaniuk. Az azonban már semmiképpen sem egyeztethető össze az ártatlanság véelmével, hogy a kiszabott büntetést is az örökösökkel fizettesse meg az állam az elhunyt terhelt helyett. A tartozás túlélheti ugyanis az örökösöket, a büntetőjogi felelősség viszont semmiképpen sem (vö. *A.P., M.P. and T.P. v. Switzerland* judgment of 29 August 1997, Reports 1997-V., p. 1477), illetve *E.L., R.L. and J.O.-L. v. Switzerland* judgment of 29 August 1997, Reports 1997-V., p. 1509). Szintén elmarasztalással végződött az a német ügy, amelyben a felfüggesztett szabadságvesztés büntetésre ítélt kérelmező büntetésének végrehajtását arra tekintettel rendelte el a bíróság, hogy egy másik bíróság előtt büntetőeljárás indult ellene. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a másik eljárás kimenetelének bevárása nélkül történő végrehajtás az ártatlanság véelmébe ütközött (vö. *Böhmer v. Germany* judgment of 3 October 2003, no. 37568/97).

A Bíróság nem találta ugyanakkor a 6. cikk 2. bekezdése megsértésének, amikor egy terheltet a bíróság elsőfokon végrehajtható szabadságvesztésre ítélt, majd egy hatályon kívül helyezést követő új eljárásban megszüntette vele szemben az eljárást, tekintettel arra, hogy az alkalmazható büntetés jelentéktelen lett volna a rá más bűncselekmények miatt már kiszabott szabadságvesztéshez képest. A bíróságok az ügyben az eljárás megszüntetése ellenére nem állapítottak meg kártérítést a kérelmezőknek, viszont kötelezték az eljárási költségek megfizetésére, azonban a Bíróság ebben nem látott egyezményisértést. A kérelmezővel szembeni bizonyítékok ugyanis annyira evidensek, elsőprő erejűek voltak, hogy ez gyakorlatilag kizárta az ártatlanság véelmének sérelmét. Ugyanezen ügy másik terheltje pedig elsőfokú elítélését követően a másodfokú bíróság döntése előtt elhalálozott. Özvegye kártérítési igényét a bíróságok elutasították és a büntetőeljárás költségeinek megfizetésére is kötelezték arra hivatkozással, hogy az ellene felhozott bizonyítékok alapján gyakorlatilag teljes bizonyossággal másodfokon is elítélték volna. A Bíróság a fenti esetben sem látta az Egyezmény sérelmét (vö. *Englert and Nölkenbockhoff v. Germany* judgments of 25 August 1993, Series A no. 123-B and C).

Egy elmarasztalással végződött másik ügy Ausztria ellen irányult. Ennek lényege, hogy a kérelmező ellen büntetőeljárás indult, melynek keretében le is tartóztatták. Utóbb a bíróság bizonyítékok hiányában felmentette, ám a fogvatartásával kapcsolatos kártérítési igényét arra hivatkozással utasította el a bíróság, hogy jöllehet elítéléséhez nem állt rendelkezésre megfelelő bizonyíték, a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos gyanú megalapozott volt. A Bíróság elmarasztaló döntésében elhatárolta az ügyet a fenti, látszólag hasonló azon esetektől, amelyekben nem állapította meg az Egyezmény megsértését (vö. *Sekanina v. Austria* judgment of 25 August 1993, Series A no. 266-A). Hollandiát is azért kellett e cikk alapján elmarasztalnia a Bíróságnak, mert jöllehet a terheltet felmentették, azonban amikor utóbb kártalanításért folyamodott előzetes fogvatartásával kapcsolatban, a bíróság azt lényegében a bűnösségére tekintettel utasította el. Ítéletében részletesen kifejtette ugyanis, hogy a felmentés csupán „technikai” jellegű volt, minthogy egy másik, alternatív vád

a kérelmező elítéléséhez vezetett volna (vö. *Del Latte v. the Netherlands* judgment of 9 November 2004, no. 44760/98). Más hasonló, ismét csak Ausztria ellen indult ügyekben hozott elmarasztaló ítéleteiben külön is hangsúlyozta a Bíróság, hogy a jogerősen felmentett terhelt kártérítési igénye kapcsán a bíróságok semmilyen módon nem kérdőjelezhetik meg az illető ártatlanságát (vö. *Lamanna v. Austria* judgment of 10 July 2001, no. 28923/95, *Vostic v. Austria* judgment of 17 October 2002, no. 38549/97, illetve *Demir v. Austria* judgment of 5 November 2002, no. 35437/97). Hasonlóképpen akadt olyan ügy is, amelyben meg azért kellett a Bíróságnak elmarasztalnia Ausztriát, mert a kártalanítás iránti eljárás során a bíróságok a büntetőeljárásnak a bizonyítékok ellentmondásos voltát taglaló esküdtszéki anyagára hivatkoztak, és megkülönböztetést tettek a kérelmező terhére a bizonyítékok hiányában, illetve bűncselekmény hiányában történő felmentés között (vö. *Weixelbraun v. Austria* judgment of 20 December 2001, no. 33730/96).

Általánosságban nem az sérti tehát a 6. cikk 2. bekezdését, ha az egyébként felmentett vádlottat kötelezik az eljárási költségek megfizetésére, hanem az, ha a bíróságok ennek kapcsán olyan kijelentéseket is tesznek, amelyből az illető bűnösségére lehet következtetni. Ugyanezért nem sérti az ártatlanság véelmét az sem, ha a felmentett terhelt köteles megfizetni a jogi képviselő költségeit és munkadíját, miként az sem, amikor a szabálysértés elkövetőjével szemben nem bírósági eljárás keretében szabják ugyan ki a pénzbírságot, azonban az érintettnek jogában áll bírósághoz fordulni, és sikeres jogorvoslat esetén a bírság összegét is visszakapja.

Elmarasztalta viszont a Bíróság Írországot, amiért egyfelől ugyan garantálta a terheltnek jogát a hallgatáshoz, másfelől viszont egy terrorizmus ellen használt jogszabályra hivatkozással 6 hónapi szabadságvesztéssel is fenyegette őket, amennyiben nem tesznek vallomást. A Bíróság úgy ítélte, hogy a kézenfekvő jogi bizonytalanság a konkrét ügyben azt eredményezte, hogy a 6. cikk 1. bekezdésével is összefüggésben sérült a terheltnek joga, hogy ne kelljen önmagukat bűncselekmény elkövetésével vádolniuk és ekként az Egyezmény 6. cikk 2. bekezdése is (vö. *Heaney and McGuinness v. Ireland* judgment of 21 December 2000, no. 34720/97, illetve *Quinn v. Ireland* judgment of

21 December 2000, no. 36887/97). E vonatkozásban is egyezményesértés megállapításával zárult az a korábbiakban már említett ciprusi ügy, amelyben egy idős ügyvédet a bíróság megsértésével vádoltak, és a vele szemben eljáró bírák azonnal, még az ítélet meghozatala előtt kifejtették, hogy szerintük bűnös, továbbá nem adtak neki lehetőséget álláspontja kifejtésére (vö. *Kyprianou v. Cyprus* [GC] judgment of 27 January 2004, no. 73797/01).

Nem állapította meg a 2. bekezdés sérelmét a Bíróság abban az ügyben, ahol a terheltet elleni gyakorlatilag egyetlen bizonyíték a beismerő vallomásuk volt, amit saját állításuk szerint kénzással csikartak ki belőlük, minthogy ezen körülmény valósága esetén sem az ártatlanság véelmébe ütközik (vö. *Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain* judgment of 6. December 1988, Series A no. 146). Nem sérti az ártatlanság véelmét, ha az ittas járművezetéssel gyanúsított személyt vérvizsgálatra kötelezik, továbbá az sem, ha egy közlekedési szabálysértés miatt a gépkocsi tulajdonosát sújtják pénzbírsággal. Békés megállapodásra jutott viszont a német kormány azzal a kérelmezővel, akinek a felfüggesztett büntetése végrehajtását olyan cselekményre tekintettel rendelték el, amelyben bíróság még nem döntött.

Külön problémát vet fel a véelmek kérdése. Főszabályként nem ellentétes az ártatlanság véelmével, ha a nemzeti bíróságok véelmekkel operálnak, ennek azonban az is feltétele, hogy e véelmek ténylegesen megdönthetőek legyenek. Ilyen körülmények között, amennyiben a bíróságok a bizonyítékokat megfelelően mérlegelték, a megdönthető vélelem alkalmazása önmagában nem eredményezi a 6. cikk megsértését (vö. *Pham Hoang v. France* judgment of 25 September 1992, Series A no. 243). A fenti döntésből a contrario az is következik egyúttal, hogy a megdönthetetlen véelmek veszélyekkel járhatnak, még ha ezek polgári ügyek tekintetében nem a 6. cikk 2. bekezdése vonatkozásában jelentkeznek is (vö. *Hentrich v. France* judgment of 22 September 1994, Series A no. 296-A). Előfordulhat azonban, hogy a büntetőeljárás során felhasznált, és a vád javára szóló úgyszólván megdönthetetlen vélelem sem fog az Egyezménybe ütközni, amennyiben az ügy összes körülményei az alkalmazás helyessége mellett szólnak. Ilyen eset például, amikor a vámszervek és az utóbb eljáró hatóságok a tiltott termék (mondjuk kábítószer)

ellenőrzéskori puszta birtoklására tekintettel vélelmezik a csempészés bűncselekményét (vö. *Salabiaku v. France* judgment of 7 October 1988, Series A no. 141-A). Lényegében a fentihez hasonló megfontolások vezérelhették a Bíróságot, amikor megállapította, hogy a brit jog azon megoldása, hogy bizonyos helyzetekben a terhelt hallgatásából következtetéseket von le, nem sérti az érintett hallgatási jogát és nem ütközik az ártatlanság vélelmének követelményébe sem. A brit jog ugyanis önmagában nem tiltja és nem szankcionálja a terhelt hallgatását semmilyen módon, viszont módot ad a hatóságoknak arra, hogy a hallgatásából akár az elítélésében közrejátzó fontos következtetéseket is levonjanak (vö. *Murray v. the United Kingdom* judgment of 8 February 1996, Reports 1996-I, p. 30).

Sajátos probléma az ártatlanság vélelmén belül a hatósági-bírósági döntések előzetes végrehajthatósága. A Bíróság ezzel kapcsolatban általánosságban leszögezte, hogy az Egyezmény egyetlen rendelkezése sem tiltja az előzetes végrehajthatóság kimondását, és az számos tagállam jogrendjében bevett gyakorlat. Ugyanakkor az előzetes végrehajthatóság komoly kihatással lehet például adóügyekben az érintett anyagi helyzetére és védekezési lehetőségeire a további eljárás folyamán, ezért indokolt a közérdek és az érintett egyéni érdekek megfelelő mérlegelése. Az állam oldalán az adóbevételei növeléséhez fűződő érdek önmagában nem indokolhatja az előzetes végrehajthatóság kimondását. Erre még olyan körülmények között is csak kivételesen kerülhet sor, amikor az állam az esetleges ellentétes bírósági ítélet eredményeképpen visszautalja az ekként behajtott összegeket, és az időközben bekövetkezett csőd eljárásban is perújítást engedélyez. Mindazonáltal önmagában az előzetes végrehajthatóság elrendelése az érdekek kellő mérlegelése mellett nem kell, hogy feltétlenül az ártatlanság vélelme sérelmével járjon (vö. *Västberga Taxi Aktiebolag and Vulic v. Sweden* judgment of 23 July 2002, no. 36985/97, illetve *Janosevic v. Sweden* judgment of 23 July 2003, no. 34619/97).

Az ártatlanság vélelme nem szűkíthető le az eljárásjogi garanciákra. Az elv tiszteltben tartása tágabb értelemben azt is megköveteli, hogy az állam képviselői, a közhatalmi szervek alkalmazottai mindaddig ne tegyenek olyan kijelentéseket, amelyek a terhelt bűnösségét állapítják meg egy adott bűncselekményben, amíg a végső,

érdemi bírósági döntés meg nem születik az ügyben. Különösen élesen vetődik fel ennek problémája a rendőrség hivatalos közleményeivel kapcsolatban. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a tömegkommunikáció számára állami alkalmazottak ne adhatnának felvilágosításokat az ügyekkel kapcsolatban. Ez természetesen kiterjedhet a terheltet elleni bizonyítékokra és az ügy kilátásaira is, azonban a gyanúsítottól nem állíthatják, hogy elkövette a terhére rótt cselekményeket. A Bíróság ilyen esetekben az ártatlanság vélelmének követelményét veti egybe a nyilvánosság tájékoztatásának jogos igényével, és ennek alapján mérlegeli a kérdéses szövegek egyezménykonformitását. Egy Litvánia ellen indult ügyben például azért született elmarasztaló ítélet, mert a litván parlament (Seimas) elnöke a sajtónak adott interjúiban a kérelmezőt, mint a folyamatban lévő büntetőeljárás terheltjét egyértelműen vesztegetési bűncselekmények elkövetőjeként tüntette fel, ami sértette a 6. cikk 2. bekezdését (vö. *Butkevicius v. Lithuania* judgment of 26 March 2002, no. 48297/99).

Az ártatlanság vélelmének a tiszteltben tartása az ügyben ténylegesen eljáró hivatalos személyek, elsősorban a bírák vonatkozásában fokozott követelményekkel jár. Amennyiben például televíziós vagy más közszereplést vállalnak az ügygel kapcsolatban, nem elegendő, ha nem beszélnek a terheltől, mint a kérdéses bűncselekmény elkövetőjéről, hanem minden olyan egyéb kijelentéstől is tartózkodniuk kell, amelyből a laikus közönség az illető bűnösségére következtethet. Nemrégiben például Franciaországgal szemben született egyhangú elmarasztaló ítélet egyebek mellett a hatóságok képviselőinek tömegkommunikációs közszerepléseire tekintettel a 6. cikk 2. bekezdésével összefüggésben (vö. *Radio France and Others v. France* judgment of 30 March 2004, no. 53984/00). Az azonban önmagában nem ütközik az Egyezménybe, ha egy bíró kifejezetten a terhelt előző elítéléseivel kapcsolatban tesz kijelentést az illető társadalomra veszélyességéről, minthogy ez a korábbi, és nem pedig a vádbeli cselekményeivel kapcsolatos. A tárgyalás során kevésbé kell e tekintetben óvatosan eljárni. Az eljárás megkövetelheti olyan kérdések felvetését, amelyeket nyilvánosan általában nem túl szerencsés előzetesen taglalni, még akkor sem, ha a kijelentések nem feltétlenül vezetnek az Egyezmény sérelméhez. Így például nem okoz

problémát, ha az eljáró bíró a tárgyaláson a terhelt korábbi bűncselekményeit ismételtén szóba hozza, vagy ítéletében a vádlott személyének társadalomra veszélyességével foglalkozik. Hasonlóképpen nem ütközik a 6. cikk követelményeibe, ha a büntetőeljárás során a kirendelt igazságügyi elmeszakértők a terheltre nézve hátrányos megállapításokat tesznek. Ennek körében az sem ütközik az Egyezménybe, ha a szakértők munkahipotézisként feltételezik, hogy a vád tárgyává tett cselekményt a terhelt követte el (vö. *Bernard v. France* judgment of 23 April 1998, Reports 1998-II., p. 867).

5. Tájékoztatás a vádról a terhelt által értett nyelven

Jóllehet e témakör szintén viszonylag ritkán vetődik fel komoly formában a Bíróság előtt, mégis előfordul, hogy ezzel kapcsolatban is meg kell állapítani az Egyezmény megsértését. Így történt ez például abban az Olaszország ellen indult ügyben, amelyben a csehszlovák születésű, német állampolgár kérelmezőt az olasz hatóságok rövid ideig őrizetben tartották, majd szabadlábban hagyása mellett büntetőeljárást kezdeményeztek ellene, és az eljárás során mindvégig kizárólag olaszul tájékoztatták az ellene felhozott vádokról. A kérelmező több alkalommal is kérte az olasz hatóságokat, hogy vagy az anyanyelvén, vagy az ENSZ valamelyik hivatalos nyelvén tájékoztassák a vádról, az olasz hatóságok azonban ennek nem tettek eleget. A Bíróság az ügyet igen nagy többséggel a 6. cikk 3. bekezdés a) pontja megsértésének tekintette, és elmarasztalta Olaszországot (vö. *Brozicek v. Italy* judgment of 19 December 1989, Series A no. 167).

A tájékoztatásnak csakugyan meg is kell történnie, vagyis annak vélelmezhetősége, hogy az információ eljutott a terhelthez, nem elegendő. A bűncselekmény gyanúja pedig autonóm fogalom, ami nem törvényszerűen esik egybe a tagállamok belső szóhasználatával: a nemzeti hatóságok klasszifikációjára tekintet nélkül bűncselekménnyel gyanúsítottnak számít mindenki, aki ellen büntetőeljárás folyik. Amennyiben pedig a terhelt gondnokság alatt áll, a vádat nem elegendő a terhelttel közölni, hanem arról a gondnokot is megfelelően értesíteni kell, mert ennek elmaradása egyezményisértésre vezet (vö.

Vaudelle v. France judgment of 30 January 2001, no. 35683/97).

A 6. cikk 3. bekezdés a) pontjával kapcsolatos elvárások egyébként aligha nevezhetők eltúlzottnak. Mindössze annyi szükséges, hogy az érintettet valóban tájékoztassák az ellene felhozott vád lényegéről, de például e körben még az írásbeli forma sem követelmény. Elegendő, ha bizonyítható módon legalább szóban mindez megtörténik. Még az eljárás nyelvét nem ismerő terhelt esetében sem szükséges írásos fordítás, itt is elegendő a szóbeli alak (vö. *Kamasinski v. Austria* judgment of 19 December 1989, Series A no. 168). Formaságokat egyébként sem kérnek számon, megfelelő tájékoztatásként elfogadható például a letartóztatási parancs is, amennyiben a vád természete abból kitűnik, illetve a vád tárgyává tett törvényi tényállás közlése, még akkor is, ha az megfogalmazásában általános (vö. *Steel and Others v. the United Kingdom* judgment of 23 September 1998, Reports 1998-VII., p. 2719).

A fordítási kötelezettség is szigorúan a váddal kapcsolatos iratokra korlátozódik, és semmiképpen sem jelenti az egész ügyirat lefordításának követelményét. A vád összes bizonyítékának sem kell a fordításban szerepelnie, elegendő, ha az érintettnek a védelme előkészítéséhez szükséges információk a rendelkezésére állnak. E tekintetben tehát a 3. bekezdés a) és b) pontjai szervesen összefüggenek, vagyis az a) pont alapján nyújtott információknak a b) pont elvárásaihoz is igazodniuk kell.

Az sem minősül az Egyezmény sérelmének, ha az eljáró bíróság olyan súlyosító körülményre is hivatkozik ítéletében, amelyet a vádirat *expressis verbis* nem tartalmazott ugyan, azonban az ügy kapcsán az annak alapjául szolgáló körülmény (a konkrét esetben a hivatali hatalommal való visszaélés ténye) a terhelt előtt világosan tudott volt (vö. *De Salvador Torres v. Spain* judgment of 24 October 1996, Reports 1996-V, p. 1577). Az azonban már legalábbis aggályos helyzetet teremt e szempontból, ha a bíróság olyan tényeket és erre alapozott bűncselekményeket is bevon az ítéletébe, amelyek a vádiratban nem, vagy csak érintőlegesen szerepeltek. A Bíróság az Egyezmény sérelmét állapította meg például abban az ügyben, amelyben a terheltek a büntetőeljárás egy civil szereplőjének a beadványából szereztek csupán tudomást az ügy jogorvoslati szakában arról, hogy a velük szemben felhozott vád tárgya megváltozott (vö. *Pélis-*

sier and Sassi v. France judgment of 25 March 1999, no. 25444/94).

A Bizottság éppen a fenti ügyre hivatkozással állapította meg egyhangúlag a 6. cikk 1. bekezdés és 3. bekezdés b) pontjának együttes sérelmét egy magyar ügyben. Ennek alapjául az szolgál, hogy az elsőfokú bíróság jelentős értékre elkövetett sikasztás vádjá alapján ítélte el a kérelmezőt végrehajtható szabadságvesztésre, a minősítés ellen az ügyész nem fellebbezett. A másodfokú bíróság a terhelt fellebbezése alapján eljárva a cselekmény minősítését jelentős értékre elkövetett csalásnak minősítette, egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta. Az elítélt felülvizsgálati kérelme nem vezetett sikerre. A Bizottság hangsúlyozta, hogy a minősítés megváltoztatására a másodfokú eljárásban anélkül került sor, hogy a terheltnek lehetősége nyílt volna a megváltozott vád elleni további védekezésre. A kormány sem tudott magyarázatot adni arra, hogy amennyiben a másodfokú bíróság a bűncselekmény minősítését meg kívánta változtatni, miért nem halasztotta el a tárgyalást, és biztosított lehetőséget a kérelmezőnek az eltérő minősítéssel kapcsolatos védekezésre. Az ügy érdekessége, hogy a Bíróság a Bizottság álláspontjával szemben egyhangúlag a 6. cikk 1. bekezdése sérelmének hiányát állapította meg. Indokolásában a Bizottsággal ellentétben nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy ugyan a másodfokú eljárásban csakugyan meglepetés lehetett a terheltnek a vád tárgyának megváltoztatása, azonban a harmadfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság vonatkozásában ugyanerre a körülményre már nem hivatkozhat. A konkrét ügyben ugyanis a Legfelsőbb Bíróság teljes körű felülvizsgálatot gyakorolt, és elutasította a kérelmező felmentés iránti kérelmét a csalás vádjá alól is (vö. *Dallos v. Hungary* judgment of 1 March 2001, no. 29082/95). Hasonló következtetésre jutott a Bíróság egy litván ügyben (vö. *Sipavicius v. Lithuania* judgment of 21 February 2002, no. 49093/99).

A hazai büntetőeljárás törvény vonatkozó szakaszait egyébként a Bíróság ítéletét be sem várva, még 1999-ben akként változtatták meg, hogy a jövőben hasonló eset elvben se fordulhasson elő. Ez annyiban teljesen indokolt is volt, hogy a hazai jogban harmadfokú eljárásra nem feltétlenül kerül sor, enélkül viszont a fenti eset is egyezményesértőnek minősült volna. Mi sem támasztja ezt jobban alá, mint hogy alig néhány hónap múltán egy meglehetősen hasonló hely-

zetben a Bíróság elmarasztalta Törökországot. A vád ebben az esetben is az utolsó tárgyaláson módosult, azonban a török ügyben a kérelmezőknek nem volt meg a lehetősége egy további, teljes felülvizsgálatot gyakorló bírósági fórum igénybevételére, ami így már a 6. cikkbe ütközött (vö. *Sadak and Others v. Turkey* judgment of 17 July 2001, nos. 29900/96, 29901/96, 29902/96 and 29903/96). Egy Ciprus ellen indult, és fentebb már hivatkozott ügyben a Bíróság arra tekintettel is elmarasztaló döntést hozott, hogy a bíróság megsértése vádjának alapján eljáró bíróság csak azt követően közölte a vádat az illető ügyvéddel, miután már kifejtette álláspontját a bűnössége felől (vö. *Kyprianou v. Cyprus* judgment of 27 January 2004, no. 73797/01).

Az viszont nem minősül a hatóságok hibájának, ha valakit, aki szabadságvesztését tölti, direkt módon nem informálnak ugyan egy újabb vád (a konkrét esetben zendülés) részleteiről, azonban az érintettnek lehetősége van további információk kérésére a büntetőhatóságoktól, amivel azonban nem él (vö. *Campbell and Fell v. the United Kingdom* judgment of 28 June 1984, Series A no. 80). Nincs jelentősége az esetlegesen elkövetett elírásoknak, vagy más hasonló, egyébként az ügy összes körülményei alapján nyilvánvaló hatósági tévedéseknek sem. Amennyiben a terhelt számára a vád egyébként nyilvánvaló, e körülmények nem vezetnek a 3. bekezdés a) pontjának sérelmére (vö. *Gea Catalan v. Spain* judgment of 10 February 1995, Series A no. 309).

Ami pedig a „haladéktalanság” követelményét illeti, a nyomozás megkezdéséhez képest néhány órás késedelem semmilyen gondot nem okoz (vö. *Steel and Others v. the United Kingdom* judgment of 23 September 1998, Reports 1998-VII., p. 2719), néhány napos még elfogadhatónak számít, több hét azonban már semmiképpen sem. Az azonnaliság szempontjából a határidő számítási módja is lényeges lehet. A gyanúsítás kezdőpontja ugyanis nem feltétlenül a gyanú hivatalos közlése, lehet az valamely olyan eljárási cselekmény is, ami a gyanúsított helyzetét már ezt megelőzően lényegesen érinti, például szabadságkorlátozás. Ilyen esetben a hatóságok nem menthetik ki magukat azzal, hogy az érintett személy az állam belső joga szerint ekkor még nem minősült gyanúsítottnak.

6. A védekezés előkészítése

A 6. cikk 3. bekezdés b) pontjával kapcsolatosan szintén viszonylag kevesebb érdemi kérelem került a Bíróság elé. Lényeges, hogy a jelen pont megsértésére eleve nem hivatkozhat olyan terhelt, akit utóbb felmentettek, és olyan sem, aki kijelentette, hogy a továbbiakban nem kíván részt venni az eljárásban. Az itt rögzített jogok esetleges sérelmét a védelem egészéhez viszonyítva lehet csak vizsgálni, ami ugyanakkor nem zárja ki, hogy egyetlen kiragadott momentum is olyan súlyúnak bizonyuljon, ami az Egyezménybe ütközik. Így például a 6. cikk 3. bekezdés b) pontjába (is) ütközik önmagában az a körülmény, miszerint a vád tárgyává tett cselekmény megváltozásáról nem értesíti a terheltet a bíróság, és arról a jogorvoslati szakban mintegy véletlenül szereznek csak tudomást (vö. *Pélissier and Sassi v. France* judgment of 25 March 1999, no. 25444/94). Hasonló okból, a másodfokú bíróság általi eltérő minősítésre, és a terhelt ezzel kapcsolatos védekezési lehetőségének hiányára tekintettel állapította meg a Bizottság a 6. cikk sérelmét Magyarország tekintetében az előző pont kapcsán már ismertetett egyik ügyben. A Bíróság ugyan mellőzte az egyezmény sértés megállapítását, de hangsúlyozottan csakis arra tekintettel, hogy a konkrét ügyben a harmadfokként eljáró Legfelsőbb Bíróság teljes körű felülvizsgálatot gyakorolt (vö. *Dallos v. Hungary* judgment of 1 March 2001, no. 29082/95). A hazai büntetőeljárás törvényt egyébként – miként utaltunk rá – már akkor megváltoztatták, amikor a Bíróság még nem is döntött az ügyben. A további bírósági fórum hiányában a Bíróság egy hasonló ügyben el is marasztalta Törökországot (vö. *Sadak and Others v. Turkey* judgment of 17 July 2001, nos. 29900/96, 29901/96, 29902/96 and 29903/96).

Másfelől viszont aggályosnak tűnő momentumok sem vezetnek az Egyezmény megsértésének megállapítására, amennyiben az eljárás egészének vizsgálata alapján arra nincsen ok. Egy görög ügyben például a terhelt számára az elsőfokú eljárásban, nem sokkal az ítélelhozatal megelőzően rendelt csak ki védőt a bíróság, ráadásul akkor is a vele részben érdekellentétben lévő terhelttársával közösen. Minthogy azonban a másodfokú eljárásban az ítélet mind ténybeli, mind jogi felülvizsgálatára teljes körben mód volt, és a terheltet immár végig egy másik ügyvéd

képviselte, a Bíróság az összes körülmények egybevetése alapján mellőzte az egyezmény sértés megállapítását (vö. *Twalib v. Greece* judgment of 9 June 1998, Reports 1998-IV, p. 1415).

Az, hogy a védelem számára nem teszik lehetővé a bírósági akta korlátozásmentes megtekintését, önmagában nem sérti az Egyezményt (vö. *Kamasinski v. Austria* judgment of 19 December 1989, Series A no. 168). A védelem iratbetekintési joga titkosnak minősülő akták esetében technikai szempontból bizonyos mértékig korlátozható, az iratoktól azonban a védelem nem zárható el. Az sem aggályos az Egyezmény szempontjából, ha a vizsgálóbíró külföldön hallgat ki tanúkat, és ezen eljárási cselekménynél a vádlott és védője nem lehet jelen, azonban a következő tárgyalás előtt módjukban áll áttanulmányozni a vonatkozó iratokat. Nem ütközik az Egyezménybe az sem, ha a terheltnek nem nyílik lehetősége arra, hogy az ügy iratait személyesen tanulmányozhassa át, jogi képviselője számára azonban e lehetőség adott (vö. *Kamasinski v. Austria* judgment of 19 December 1989, Series A no. 168). Amennyiben azonban a jogi képviselő nélkül eljáró terheltnek egyáltalán nem engedik meg, hogy betekintsen az ügy irataiba, illetve azokból másolatot kaphasson, ez még egy rendőrbírói eljárásban is az Egyezmény sérelmét jelenti (vö. *Foucher v. France* judgment of 18 March 1997, Reports 1997-II., p. 452).

Nem ütközött viszont az Egyezménybe, hogy a francia hatóságok a nyilvános kihirdetést követően nem kézbesítették a másodfokú bíróság ítéletét a kérelmező számára, aki ily módon ennek részletes ismerete nélkül kellett megfogalmazza fellebbezését a Semmítőszékhez. Az ítélelhirdetés és a semmítőszéki eljárás között eltelt négy és fél hónap alatt a jogi végzettségű kérelmezőnek elvben lett volna lehetősége az ítélet megtekinteni a bíróságon, illetve abból másolatot kérni, még ha a francia hatóságok hivatalból nem küldtek is belőle a részére kiadmányt. Erre tekintettel a Bíróság – csekély szótöbbséggel – úgy ítélte meg, hogy az eset nem akadályozta a kérelmezőt sem a védekezés előkészítésében, sem a védelemhez fűződő jogában (vö. *Melin v. France* judgment of 22 June 1993, Series A no. 261-A).

Ellentétben a Bizottság álláspontjával szintén nem állapította meg a Bíróság a 6. cikk 3. bekezdés b) pontjának sérelmét abban az osztrák ügyben, amelyben a terhelt védője részére csak

három héttel a Legfelsőbb Bíróság tárgyalása előtt kézbesítették a vád észrevételeit. A Bíróság szerint a 49 oldalas észrevételek tekintetében ez az időtartam kellő időt biztosított a védelem számára a megfelelő felkészüléshez, illetve az ellenészrevételek megszövegezéséhez. Ugyanezen ügy kapcsán állapította meg a Bíróság azt is, hogy az sem sértette a kérelmező védelem előkészítésével kapcsolatos jogait, hogy csupán a tárgyalás napján értesült arról, hogy azon nem vehet személyesen is részt (vö. *Kremzow v. Austria* judgment of 21 September 1993, Series A no. 268-B). Ugyancsak megfelelő időtartamnak ítélte a Bíróság a védelem előkészítése szempontjából, hogy az érintettet a tárgyalás előtt 5 nappal értesítették a vádról (vö. *Campbell and Fell v. the United Kingdom* judgment of 28 June 1984, Series A no 80).

A fentiekkel kapcsolatban láthatólag nincsenek tehát általános szabályok. A védelem megfelelő előkészítéséhez szükségesnek tartott időtartam mindenkor a konkrét eljárási lépés sajátos kívánalmaihoz igazodik (vö. *G.B. v. France* judgment of 2 October 2001, no. 44069/98). Erre is tekintettel minősítette a Bizottság elfogadhatónak azt az ügyet, amelyben a terheltnek és védőjének a letartóztatástól számított 26 napon át nem volt lehetősége az ügy irataiba betekintésre. A belga hatóságok végül a várható elmarasztalás megelőzése érdekében békés megállapodásra jutottak a kérelmezővel (vö. No. 14545/89, Dec. 9. 10. 90, D.R. 66, p. 238, illetve Rep. 11. 4. 91, D.R. 69, p. 252).

Az Egyezmény sérelmét jelentette egy olyan ügy, ahol a védelemnek nem állt rendelkezésére kellő idő a fellebbezés elkészítéséhez, mert a fellebbviteli bíróság nem tájékoztatta a számára nyitva álló szokatlanul rövid határidőről (vö. *Vacher v. France* judgment of 17 December 1996, Reports 1996-VI, p. 2138). Egy másik francia ügyben pedig azért került sor az elmarasztalásra, mert a szakértő a tárgyaláson váratlanul megváltoztatta a szakvéleményét, amire a védelemnek nem nyílt alkalma felkészülni, a bíróság ugyanakkor nem tette lehetővé ellenőrző szakértő bevonását a perbe (vö. *G.B. v. France* judgment of 2 October 2001, no. 44069/98). Szintén megállapította a Bíróság a 3. cikk b) pontjának megsértését (is) abban az ügyben, amelyben a fogvatartott kérelmező ügyvédjéhez írott védekezésével kapcsolatos egyik levelét a börtönhatóságok késleltetve továbbították (vö.

Domenichini v. Italy judgment of 15 November 1996, Reports 1996-V, p. 1789).

Nem minősült viszont a 6. cikk sérelmének az eljárás egészét is figyelembe véve, hogy a kérelmezőnek a börtönben nem volt ugyan jogi képviselője, azonban a börtönhatóságoktól minden olyan jogi könyvet megkapott védelme előkészítése érdekében, amit csak igényelt (vö. No. 11396/85, Dec. 11. 12. 86, D.R. 50, p. 179). Az is előfordulhat, hogy maga a terhelt az, aki megnehezíti saját védekezését, ez azonban nem róható az ügyben érintett állam terhére. Ilyennek számít például, ha olyan védőt választ magának, aki nem beszél az anyanyelvét. A védelmével kapcsolatos ebből fakadó nehézségektől nem okolhatja eredményesen a hatóságokat.

A terhelt és védője találkozásainál a hatóságok képviselői főszabályként nem lehetnek jelen, ez legfeljebb egy-egy ténylegesen indokolt esetben lehet megengedhető. Egyezményesértőnek bizonyult például, amikor a hatóságok fogvatartása első két hónapja során folyamatosan figyelemmel kísérték a terhelt és védője találkozásait (vö. *Lanz v. Austria* judgment of 31 January 2002, no. 24430/94). A 3. bekezdés b) pontja ugyanakkor nem értelmezhető akként sem, mint ami korlátlan (abszolút) jogot biztosít a terhelt részére a védőjével való tetszése szerinti időben és módon történő kapcsolattartáshoz. Nem ütközik például az Egyezménybe, ha a terhelt nem beszélhet védőjével az alatt a viszonylag rövid idő alatt, amíg magánelzárás büntetését tölti. Egyezménykonform korlátozás az is, ha a védő nem tájékoztathatja a terheltet az anonim tanúk csak előtte ismert személyazonosságáról.

Sajátos problémát vetett fel a 6. cikk 3. bekezdés b) pontja szempontjából az a holland ügy, amelynek kérelmezője azt sérelmezte, hogy a holland bíróság csak az esetleges fellebbezés esetén készít részletesen indokolt írásbeli ítéletet, egyébként beéri egy rövidített írásbeli indokolással. A holland kormány azzal védekezett, hogy a jogszabály 14 napot engedélyez az ítélet írásba foglalására, mely idő nem mindig elegendő egy részletes indokolás elkészítéséhez. Ezért a bíróságok ehelyett egy rövidített, ám az indokolás lényegét tartalmazó ítéletet készítenek, melyet a felek megkapnak, és csak fellebbezés esetén készítik el a részletes változatot. A kérelmező ilyen körülmények között hiába hivatkozott a védelem előkészítéséhez szükséges jogainak sérelmére, mondván, hogy a részletes

indokolás hiányában nem tud megfelelő jogorvoslati kérelmet készíteni, a Bíróság mellőzte az egyezményesítés megállapítását (vö. *Zoon v. the Netherlands* judgment of 7 December 2000, no. 29202/95).

7. A védelemhez fűződő jog

Az Egyezmény szövege a 6. cikk 3. bekezdés c) pontja már önmagában is kételyeket támasztó: míg ugyanis az angol szöveg az ott szereplő mellékmondatokat „vagy” szóval kapcsolja össze, addig a francia először „vagy”-ot, másodszor „és”-t használ (a magyar fordítás nagyjából ezt követi), ami természetesen eltérő értelmezési lehetőségeket rejt magában. Mindenesetre a Bíróság a csakugyan bekövetkező vitákat azzal vágta el, hogy ítéletében kinyilvánította: az érintetteknek megfelelő anyagi eszközök hiányában joga van az ingyenes jogi képviseletre, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt megkívánják. Ugyanezen döntésében fejtette ki azt is, hogy a fenti jog az érintettet a jogorvoslati eljárásban is megilleti, továbbá, hogy az anyagi rászorultságot nem kell feltétlenül bizonyítani, a Bíróság beéri ugyanis annak valószínűsítésével (vö. *Pakelli v. Germany* judgment of 25 April 1983, Series A no. 64). Ha a jogorvoslati eljárás kötelező jogi képviselethez kötött, a bíróságokat fokozott gondosság terheli az ingyenes jogsegély megítélése terén. Amennyiben nem elég, hogy egy indokolt kérelmet elutasítanak, de mégcsak arra sem hagynak elegendő időt, hogy a terheltnek esetleg sikerüljön saját magának védőt szereznie, ez a 6. cikk 1. bekezdésével összhangban mindenképpen a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjának sérelmével jár (vö. *R.D. v. Poland* judgment of 18 December 2001, nos. 29692/96 and 34612/97). Egy másik ítéletében a Bíróság azt is hangsúlyozta, hogy a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjának garanciái nem elméletiek és illuzórikusak, hanem nagyon is gyakorlatiak és hatékonyak kell legyenek, ennek megfelelően például egy jogi képviselő kijelölése önmagában még nem elegendő a hatékony jogi képviselethez, magának a képviseletnek kell megfelelőnek lennie (vö. *Imbrioscia v. Switzerland* judgment of 24 November 1993, Series A no. 275).

Az igazságszolgáltatás érdeke nem könnyen definiálható fogalom, ekként az sem magától értetődő, hol húzódik az a határ, amelytől kezdve a jogi képviselet nem mellőzhető. Mindenesetre a

jogi képviselet általi siker esélyeit, az érintett oldalán az eljárásból fakadó kockázatot, az eljárás jellegét, a várható joghátrány súlyát és a terhelt képességét arra, hogy saját maga védje magát, fokozottan indokolt vizsgálni a kérdés eldöntésénél. Ugyanakkor azt elvárja a Bíróság, hogy az, aki nem rendelkezik a jogi képviselethez szükséges anyagi eszközökkel, legalábbis folyamodjon ingyenes jogsegélyért, mert a hatóságok ennek hiányában nem válnak felelőssé annak hiányaért. Az sem ütközik a 6. cikkbe, ha a terhelttől elítélését követően utóbb követelik a kirendelt védő díját, amennyiben annak megfizetésére módja van (vö. *Croissant v. Germany* judgment of 25 September 1992, Series A no. 237-B).

A fentiek nem jelentik azt, hogy a feltételeknek egyébként megfelelő terhelt egyúttal a jogi képviselet bizonyos módját is megkövetelhetné, a megfelelő védelem biztosításán belül ugyanis ennek szabályozásában a tagállamok keze szabad. Még kevésbé van alanyi joga a terheltnek ilyenkor egy bizonyos általa választott ügyvéd útján történő képviseletre, különösen, ha az illető valamilyen okból (például az adott bíróság előtti eljárási jogosultság hiányában vagy az ügybeni személyes érintettségére tekintettel) az eljárásból eleve kizárt. Ugyanígy arra sincs alanyi joga, hogy a már kirendelt védő helyett másikat kérjen. Felvetődött ugyanis a gyakorlatban, mi történjék akkor, ha a terhelt tiltakozik a részére kirendelt védő személye ellen. A Bíróság ezzel kapcsolatban leszögezte, hogy jóllehet a terhelt kívánságait e téren lehetőség szerint figyelembe kell vennie a kirendelő szervnek, ez nem jelentheti azt, hogy a terhelt feltétlenül maga választhatná meg a védőjét. Az igazságszolgáltatás érdekei ilyen esetben ugyanis fontosabbnak minősülnek a terhelténél, és ha például az újabb jogi képviselő kirendelésére a korábbiak az akadályoztatása miatt, a tárgyalások menetének zavartalansága érdekében kerül sor, a terhelt tiltakozása nem érinti a kirendelés egyezménykonformitását (vö. *Croissant v. Germany* judgment of 25 September 1992, Series A no. 237-B).

Amennyiben tehát az igazságszolgáltatás megfelelő működtethetősége és az eljárás méltányossága érdekében arra szükség van, a jogi képviselet nem mellőzhető. A fentebb már említett *Campbell and Fell* ügyben például azért marasztalták el egyebek mellett az Egyesült Királyságot, mert a büntetés-végrehajtási intézet szabályait megsértő kérelmezők elleni eljárás

során annak dacára nem gondoskodott a részükre jogi képviselőről, hogy az ügyben a feltételes szabadság időpontjának jelentős kitolódása volt a tét (vö. *Campbell and Fell v. the United Kingdom* judgment of 28 June 1984, Series A no. 80). Nem okvetlenül elegendő a jogi képviselő biztosítása az első és másodfokú bíróságok előtt. Adott esetben ugyanis a fellebbviteli eljárás során is felvetődhetnek olyan lényeges jogkérdések, amelyek a tárgyalás tisztességességének megőrzése végett védői részvételt követelnek. Így akár a harmadfokú eljárásban is egyezmény-sértésre vezethet, ha az érintett állam nem gondoskodik a megfelelő jogi képviselőről (vö. *Pham Hoang v. France* judgment of 25 September 1992, Series A no. 243).

Különösen fontos a jogi képviselő biztosítása a jogorvoslati eljárásban is, amikor az ügy bonyolult ténybeli és/vagy jogi megítélésű, illetve a jogorvoslati fórum széleskörű felülbírálati jogkörrel rendelkezik (vö. *Boner and Maxwell v. the United Kingdom* judgments of 28 October 1994, Series A no. 300-B and 300-C). A semmisségi, illetve más fellebbviteli eljárások során tehát a terheltnek a tárgyaláson történő részvétele esetében is gondot jelenthet, amennyiben a bíróság nem rendel ki a részére jogi képviselőt. Minthogy ezen eljárások során is lényeges jogkérdések vetődhetnek fel, ilyen esetekben a jogi képviselő akkor is nélkülözhetetlen, ha az eljárás korábbi szakaszaiban a terhelt megfelelő jogi képviselőben részesült (vö. *Twalib v. Greece* judgment of 9 June 1998, Reports 1998-IV., p. 1415). Hasonlóképpen az Egyezmény sérelmével jár, ha a bíróságok arra tekintettel, hogy a terhelt nem kíván személyesen részt venni az eljárás jogorvoslati szakában, azt sem engedélyezik a számára, hogy ott ügyvéd által megfelelően képviseltethesse magát (vö. *Van Geysegheem v. Belgium* judgment of 21 January 1999, no. 26103/95). Amennyiben a hatóságok az érintett kifejezett kívánsága ellenére nem engedélyezik számára a jogi képviselőt, ez általában az Egyezmény sérelmére vezet (vö. például *Stroek v. Belgium* judgment of 20 March 2001, nos. 36449/97 and 36467/97).

A fenti követelmény azonban nem feltétlen. A jogi képviselő hiánya csak akkor vezet az Egyezmény sérelmére, ha az igazságszolgáltatás érdekei azt valóban megkövetelték volna. Így például amennyiben a kizárólag jogkérdésekben döntő jogorvoslati eljárásban a védő főszabály-

ként csupán fenntarthatja az írásban már benyújtott fellebbezést, azonban érdemi eljárás cselekményt nem végez, és a meghatalmazott védő ilyen körülmények között nem jelenik meg a tárgyaláson, a távollétében meghozott ítélet nem ütközik az Egyezménybe (vö. *Tripoldi v. Italy* judgment of 22 February 1994, Series A no. 281-B). Hasonlóképpen nem vezet elmarasztaláshoz, ha a hatóságok a teljesen ingyenes jogi képviselő helyett egy szerényebb, a terhelt vagyoni viszonyaihoz igazodó összegű hozzájárulást kérnek az érintettől az egyébként általuk biztosított jogi képviselő költségeihez (vö. *Morris v. the United Kingdom* judgment of 26 February 2002, no. 38784/97).

A kiszabható vagy akár a ténylegesen kiszabott büntetésnek nem kell kirívó súlyúnak lennie az egyezmény-sértés megállapításához. Egy brit ügyben például a kérelmezőt jogi képviselő nélkül egy szabálysértési jellegű cselekmény miatt 30 napi elzárásra ítélték, amiből ténylegesen 11 napot töltött le, mire a jogorvoslat eredményeképpen kiszabadult. (A másodfokú eljárásban, amelyben az érintettet már ügyvéd képviselte, megállapították, hogy az alapügyben a brit jogba ütköző módon került sor a kérelmező elítélésére, ez azonban nem a jogi képviselő hiányára vonatkozott.) A Bíróság a fentiekre tekintettel elmarasztalta az Egyesült Királyságot, amiért a viszonylag csekély tárgyi súlyú (a fejadó megfizetésének elmulasztásával kapcsolatos), ám bonyolult ténybeli és jogi megítélésű ügyben nem gondoskodott az alapeljárásban a kérelmező részére jogi képviselőről (vö. *Benham v. the United Kingdom* judgment of 10 June 1996). A fentiekből is láthatóan tehát nem feltétlenül elegendő a jogi képviselő biztosítása a jogorvoslati szakban, amennyiben az elsőfokú eljárás során azt annak ellenére nem biztosították, hogy az igazságszolgáltatás érdekei megkövetelték volna. (vö. *Quaranta v. Switzerland* judgment of 24 May 1991, Series A no. 205).

Önmagával a jogi képviselő biztosításával egyébként a tagállamok még mindig nem feltétlenül tesznek eleget a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjában foglalt követelményeknek, az ugyanis nem lehet teljesen formális, elégtelen színvonalú (vö. *Imbrioscia v. Switzerland* judgment of 24 November 1993, Series A no. 275). Egy Olaszország elleni ügyben például azért született elmarasztaló döntés, mert a bíróság kirendelt ugyan a kérelmező részére védőt, ő azonban más elfog-

altságaira tekintettel érdemben soha nem járt el az ügyben, és a terhelt ismételt kérelmei ellenére sem rendeltek ki számára másik jogi képviselőt. A Bíróság kifejtette, hogy az olasz hatóságok hiába hivatkoztak arra, hogy a kirendelt védő köteles megbízatásának eleget tenni, a konkrét esetben ez nem történt meg, és az erről tudomással bíró hatóságok ezt végeredményben eltűrték. A formális kirendelés nem helyettesítette a kérelmező tényleges jogi képviseletét a perben, aminek hiánya a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjába ütközött (vö. *Artico v. Italy* judgment of 13 May 1980, Series A no. 37).

Hasonló okból született elmarasztaló ítélet abban a szintén olasz ügyben, amelyben a hatóságok elmulasztották megidézni a vádlott védőjét, és ahol a vádlott ugyancsak nem volt jelen. A bíróság kirendelt ugyan hamarjában egy védőt a részére, aki azonban az ügy ismeretének hiányában érdemben semmit sem csinált, mindössze fenntartotta a kollégája által benyújtott fellebbezést. Az olasz bíróság még ezen a tárgyaláson elítélte a kérelmezőt. A Bíróság megítélése szerint a fentiek nem feleltek meg az Egyezmény követelményeinek a megfelelő védelem szempontjából (vö. *Goddi v. Italy* judgment of 9 April 1984, Series A no. 76). A védő szabálytalan idézés folytáni távolléte esetén egyébként az sem menti az érintett államot, hogy a védő által benyújtott újabb fellebbezés azonos tartalmú volt azzal, amit a bíróság a távollétében tárgyal meg, és elutasított (vö. *Alimena v. Italy* judgment of 19 February 1991, Series A no. 195-D).

Egy portugál ügyben pedig az argentin (portugálul nem beszélő) kérelmező első kirendelt ügyvédje mielőtt bármit tett volna az ügyben, beteget jelentett, a hatóságok pedig csak 3 nappal a sorsdöntő tárgyalást megelőzően rendeltek ki a számára másikat, akinek arra sem volt ideje, hogy a kérelmezővel a tárgyalást megelőzően találkozzon, még kevésbé arra, hogy adekvát módon felkészüljön a védelmére. A tárgyaláson a kérelmezőt 9 évi szabadságvesztésre ítélték, és a Legfelsőbb Bíróság az ítéletet a korábbi hibák orvoslása nélkül helyben hagyta. A Bíróság a fentiekre tekintettel egyhangúlag állapította meg, hogy az eljárás a kérelmező megfelelő védelme hiányában a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjába ütközött, és elmarasztalta Portugáliát (vö. *Daud v. Portugal* judgment of 21 April 1998, Reports 1998-II., p. 739). Egyhangúlag elmarasztalta a Bíróság Portugáliát egy olyan ügyben is,

ahol a kirendelt védő nyilvánvaló szakmai hibákat követett el egy jogorvoslati kérelem benyújtásánál, így különösen elmulasztotta a mellékletek benyújtását, és ezért a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül elutasították (vö. *Czekella v. Portugal* judgment of 10 October 2002, no. 38830/97).

Más a helyzet, amennyiben pusztán arról van szó, hogy a kirendelt védő kisebb hibát vagy nem ügydöntő jelentőségű mulasztást követ el, ez ugyanis már nem róható az érintett állam terhére. A fenti szempontból tehát csakis a jogi képviselet teljesen nyilvánvalóan nem kielégítő általános színvonala lehet releváns (vö. *Kaminski v. Austria* judgment of 19 December 1989, Series A no. 168). Nem minősült például a 6. cikk sérelmére vezető védői hibának, hogy a jogi képviselő taktikai okokból nem hozta a bíróság tudomására, hogy a terhelt a tárgyalást nem hallja az üveg mögött megfelelően, és ezen okból a később erre tekintettel előterjesztett fellebbezéssel a másodfokú bíróság nem foglalkozhatott. E mulasztás, illetve hiba önmagában már nem volt elégséges a képviselet inadekvát voltának megállapításához a Bíróság részéről, ezért a kérelem nem vezetett sikerre (vö. *Stanford v. the United Kingdom* judgment of 23 February 1994, Series A no. 282-A). Az állam tehát általában nem tehető felelőssé a kérelmező által meghatalmazott védő esetleges hibáiért vagy mulasztásaiért. Elmarasztalásának csak igazságszolgáltatási szerveinek az ügygel kapcsolatban elkövetett saját hibái szolgálhatnak alapjául (vö. *Tripoldi v. Italy* judgment of 22 February 1994, Series A no. 281-B).

Szintén nem állapítanak meg Strasbourgban egyezményesértést azon az alapon, hogy az érintettet olyan államnak kívánják kiadni, ahol a helyi jog alapján a büntetőeljárás során nem illetné meg ingyenes jogi képviselet. A Bíróság azonban ehhez hozzátette, hogy kivételes körülményekre tekintettel, amennyiben az tűnne ki, hogy a kiadni szándékozott személy ellen az idegen államban a tisztességes tárgyalás követelményeit súlyosan sértő büntetőeljárás készül, lehetőség van a 6. cikkre hivatkozással a kiadást foganatosító tagállam ellen kérelem benyújtására (vö. *Soering v. the United Kingdom* judgment of 7 July 1989, Series A no. 161).

Más oldalról megközelítve a kérdést, az sem mindegy, hogy a védőt mikortól biztosítják a terhelt részére. Adott esetben ugyanis nem eleget kell tenni, ha a védő nemhogy csak a bírósági eljárás

rásban, de akár a nyomozati szaknak is csak egy későbbi szakaszában kapcsolódik be az ügybe. Előfordulhat ugyanis, hogy olyan lényeges érdekek forognak kockán, amik a büntetőeljárás megindulása után azonnali védői részvételt követelnek meg. Elmarasztalta például a Bíróság az Egyesült Királyságot azon az alapon, hogy a súlyos bűncselekményekkel vádolt terhelt a hallgatást választotta védekezési taktikájaként, azonban a brit jog alapján a terhelt hallgatása lehetőséget ad a hatóságoknak lényeges következtetések levonására. E következtetések akár az elítélésnek is fontos összetevői lehetnek, ilyen körülmények között tehát feltétlenül indokolt lett volna a védő részvétele az eljárásban annak a legkezdetétől fogva, hogy a terhelt megtanácskozassa vele az érdekét leginkább szolgáló követendő taktikát (vö. *Murray v. the United Kingdom* judgment of 8 February 1996, Reports 1996-I, p. 30). Nem állapított meg ugyanakkor egyezményesértést a Bíróság abban a brit ügyben, amelyben a hatóságok által is tudottan igen alacsony intelligenciájú terhelt fogvatartása és kihallgatásai első 24 órájában semmiféle jogi képvisellel nem rendelkezett. A kormány azzal védekezett, hogy az első 24 órában lényeges volt, hogy mások ne szerezhessenek tudomást az eljárásról, így a többi gyanúsítottat is sikerüljön elfogni, másrészt arra hivatkoztak, hogy a terhelt jogi képviselő nélkül is egyes bűncselekményeket vallott csak be, másokat tagadott. Az első 24 óra után pedig a terhelt részére biztosították a védelmet, így mindezek együtt a Bíróság számára kielégítő magyarázatot nyújtottak (vö. *Brennan v. the United Kingdom* judgment of 16 October 2001, no. 39846/98).

Ami a terhelt személyes részvételét illeti, ez az alapeljárás során általában indokolt, a jogorvoslati szakban azonban csak akkor, ha ez az igazságszolgáltatás érdekében szükséges. Amennyiben csak jogkérdésekről van szó, beéri a Bíróság azzal, ha az érintett rendelkezik megfelelő képvisellel, és ő jelen lehet a tárgyaláson. Nem ütközik például a 6. cikk rendelkezéseibe, ha a terhelt nem vehet ugyan részt személyesen a semmisségi eljárásban a tárgyaláson, jogi képviselője azonban igen, és minden feltétel adott, hogy ő megfelelően képviselje az érdekeit. Lényeges e szempontból, hogy a semmisségi eljárás csak jogkérdésekre szorítkozhat. Más ugyanakkor a helyzet akkor, ha az egyébként nyilvános érdemi fellebbviteli tárgyaláson nem kap lehető-

séget a terhelt a személyes részvételre. Itt ugyanis az előbbi eljárással ellentétben tényállásbeli kérdések vizsgálata is beletartozik a bíróság hatáskörébe. Ilyen esetben pedig – figyelembe véve azt is, hogy a kérelmező oldalán igen sok forog kockán – indokolt lehet ragaszkodása a személyes részvételhez, és amennyiben az érintett állam ezt nem biztosítja a számára, ez a 6. cikk sérelméhez vezet (vö. *Kremzow v. Austria* judgment of 21 September 1993, Series A no. 268-B, illetve *Belziuk v. Poland* judgment of 25 March 1998, Reports 1998-I., p. 558).

Minthogy a terhelt személyes részvételi lehetősége az ellene folyó eljárásban fontos alapelv, különösen, ha súlyos büntetés lehetősége áll fenn, az érintett állam nem védekezhet azzal, hogy a terhelt eljárásjogi kifogásokkal élt, anyanyelvét kívánta használni stb., ezért nem vehetett részt személyesen a tárgyaláson. Ilyen esetben még egyébként aggálytalan jogi képviselő mellett is elmarasztaló döntés születik a Bíróság előtt (vö. *Zana v. Turkey* judgment of 25 November 1997, Reports 1997-VII., p. 2533). Másrészt viszont amennyiben a jogorvoslati szakban a kérelmező csak olyasmikre akart hivatkozni, amik szakértői szinten megállapíthatóak, illetve nehéz gyermekkoráról és tanulási lehetőségeinek hiányáról szeretett volna beszélni, ez a Bíróság szerint nem indokolta volna személyes jelenlétét a tárgyaláson, így nem állapított meg egyezményesértést (vö. *Kucera v. Austria* judgment of 3 October 2003, no. 40072/98). Adott esetben a jogi képviselővel való jog nem zárul le a jogerős elítéléssel sem. Amennyiben ugyanis a szabadságvesztésüket töltő elítéltekkel szemben fegyelmi eljárás indul, amely például feltételes szabadlábra helyezésük időpontját számottevően befolyásolja vagy más hasonló szankcióval fenyeget, megilleti őket a jogi képviselő. A Bíróság álláspontja szerint ugyanis ilyen esetekben a szankció súlya alapján az eljárás hatásában a büntetőjogi váddal egyenértékű, ezért a jogi képviselő nem tagadható meg az érintettektől (vö. *Ezeh and Connors v. the United Kingdom* judgment of 15 July 2002, nos. 39665/98 and 40086/98).

A védelemhez fűződő jog természetesen nem abszolút jog abban az értelemben sem, hogy a terheltnek a védekezése során joga lenne például másokat bűncselekménnyel vádolni, rájuk nézve becsületsértő kifejezéseket használni stb. Amennyiben ilyen magatartás következtében

utóbb a terhelt ellen újabb büntetőeljárás indul, ez önmagában nem ütközik az Egyezménybe (vö. *Brandstetter v. Austria* judgment of 28 August 1991, Series A no. 211). Szintén nincs abszolút joga a terheltnek ahhoz sem, hogy védőjével bármikor korlátozásmentesen érintkezhessen, vagy tetszőleges számú jogi képviselőt hatalmazzon meg. A 3. bekezdés c) pontjában biztosított jogok érvényesülését az eljárás egészét tekintve kell vizsgálni. Nem minősült például egyezményesértőnek, hogy a nyomozás kezdeti szakában volt három olyan nap, amíg a terheltet fogvatartották, és ezalatt nem beszélhetett a védőjével, minthogy ezt leszámítva érintkezésüket nem korlátozták (vö. No. 11256/84, Dec. 5. 9. 88, D.R. 57, p. 47).

Amennyiben a kirendelt védő az ügyben a további konzultációkat szükségtelennek látja, a jogsegélyalapot terhelő költségek csökkentése is indokolja, hogy azokra a terhelt kérése ellenére se kerüljön sor, és ez nem ütközik az Egyezménybe. A védelemhez fűződő jog nem használható visszaélészerűen sem. Így például amennyiben a terhelt azért vonja vissza védője meghatalmazását közvetlenül a tárgyalás előtt, hogy ezáltal annak elhalasztását kieszközölhesse, e kérelme elutasításának teszi ki magát, ami ilyen körülmények között nem ütközik az Egyezménybe.

Nem biztosítja viszont az állam a 3. bekezdés c) pontja által megkövetelt megfelelő védekezési lehetőséget, amennyiben az érintett rendelkezik ugyan jogi képviselővel, azonban arra nincs lehetősége, hogy négy szemközt tárgyalhasson vele, hanem csakis a hatóság valamelyik tagjának jelenlétében (vö. *Can v. Austria* judgment of 30 September 1985, Series A no. 96). A fenti követelmény *expressis verbis* nem szerepel ugyan az Egyezményben, azonban mint a tisztességes eljárás része, a 3. bekezdés c) pontjából következik (vö. *S. v. Switzerland* judgment of 28 November 1991, Series A no. 220). Amennyiben például a hatóságok fogvatartása első két hónapja során folyamatosan figyelemmel kísérik a terhelt és védője találkozásait, ez egyezményesértőnek minősül e pont alapján is (vö. *Lanz v. Austria* judgment of 31 January 2002, no. 24430/94). Amennyiben ez a nyomozati eljárás teljes tartama alatt fennáll, az egyezményesértés még nyilvánvalóbb, és e tekintetben még a terhelt fokozott veszélyessége, terrorista-vezér volta stb. sem lehet kimentési ok (vö. *Öcalan v. Turkey*

judgment of 12 March 2003, no. 46221/99). A terhelt és védője közötti belső viszony tartalma már általában nem tartozik az Egyezmény által védett jogok körébe. Vagyis nem minősül a védelemhez fűződő jog sérelmének, ha a jogi képviselő nem hajlandó követni a terhelt által követelt (és esetleg jogellenes) taktikát. Ez még abban az esetben is igaz, amennyiben a védő visszaadja megbízatását, mert nem kíván a hivatásával összeegyeztethetetlen lépéseket tenni az ügyben.

A 6. cikk 3. bekezdés c) pontjára hivatkozó kérelmeket nem mindig könnyű elhatárolni az 5. cikk 4. bekezdésével kapcsolatosaktól. Egy Franciaország elleni ügyben például a kérelmező a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjára hivatkozással (is) terjesztette elő kérelmét, viszont a Bizottság a vonatkozó panaszt az 5. cikk 4. bekezdése hatálya alá tartozónak tekintette. A probléma abból eredt ugyanis, hogy a kérelmező részére a francia hatóságok nem biztosítottak jogi képviselőt letartóztatásának ideje alatt. Franciaország egyébként a Bizottság által megállapított jogsértést követően akként tudta csak elkerülni a Bíróság általi elmarasztalását, hogy békés megállapodásra jutott a kérelmezővel (vö. *Woukam Moudefo v. France* judgment of 11 October 1988, Series A no. 141-B).

8. A fegyveregyenlőség

A 6. cikk 3. bekezdés d) pontja az előzőekhez annyiban hasonló, hogy itt is csak az egész eljáráshoz képest vizsgálhatók az állítólagos egyezményesértések. Egy kiragadott momentumnak tehát csak akkor van ügyszintű jelentősége, ha önmagában is alkalmas az eljárás méltányosságának megkérdőjelezésére. A d) pont lényeges sajátossága, hogy csak a tanúkra vonatkozik. Ugyanakkor a Bíróság a „tanú” fogalmát némileg kiterjesztő módon értelmezi. Gyakorlatában tanúvallomásnak minősül lényegében valamilyen olyan verbális megnyilvánulás, amit a bíróságok az ügy elbírálása során felhasználnak. Vagyis a d) pont alkalmazhatóságához nem szükséges, hogy az illetőt szerepe alapján a nemzeti jog tanúnak minősítse, vagy például hogy személyesen is megjelenjen a bíróságok előtt, elegendő az is, ha mondjuk a nyomozás során tett vallomását felolvassa a bíróság, és ítélezésénél egyebek mellett erre is támaszkodik (vö. *Kostovski v. the Netherlands* judgment of 20 November 1989, Series A no. 166). Ily módon tanúnak minő-

sül például a terhelt vonatkozásában a tettestársa is, akár együtt tárgyalják ügyüket, akár elkülönített eljárás keretében (vö. *Lucá v. Italy* judgment of 27 February 2001, no. 33354/96).

Amennyiben az ügyben eljáró szakértők vonatkozásában merül fel a d) ponttal analóg probléma, ezt a Bíróság már nem feltétlenül a d) pont, hanem lehet, hogy a 6. cikk 1. bekezdése, a tisztességes tárgyalás szempontjából fogja elbírálni. Ilyen probléma lehet például, ha a bíróság nem hajlandó a vádlott által megjelölt szakértőt (vagy őt is) bevonni az eljárásba, illetve nem szakértőként, hanem csak tanúként hallgatja ki (vö. *Brandstetter v. Austria* judgment of 28 August 1991, Series A no. 211). A szakértőket ugyanakkor gyakran tekintik a d) pont hatálya alá tartozóknak. Az ő kihallgatásukkal kapcsolatban is megkövetelik a d) pont rendelkezéseinek betartását abban az esetben például, ha a szakértő tényleges eljárási szerepe nagyfokú hasonlóságot mutat a tanúéval, illetve sokszor enélkül is, pusztán az ügy összes körülményei alapján (vö. *Bönisch v. Austria* judgment of 6 May 1985, Series A no. 92). A személyi kört a másik oldalról vizsgálva azt láthatjuk, hogy e ponttal kapcsolatban csak a terhelt hivatkozhat az Egyezmény sérelmére, de a büntetőeljárásban szereplő magánfél már nem.

A tanúk kihallgatásával kapcsolatos terhelti jogok nem abszolútak, vagyis indokolt esetben a terheltnek e jog bizonyos korlátozásait el kell tűrnie. Nem ütközik például az Egyezménybe, ha az általa kihallgatni kért tanúk közül nem mindegyiket idézi meg a bíróság. Ugyanakkor az igazság kiderítése szempontjából nélkülözhetetlen tanúk megidézése nem mellőzhető, annak elmaradása az illető tagállam elmarasztalásához vezet (vö. *Sadak and Others v. Turkey* judgment of 17 July 2001, nos. 29900/96, 29901/96, 29902/96 and 29903/96). Ez történt például abban a török ügyben is, ahol a kérelmezőt 3 csendőr vallomása alapján találta bűnösnek a bíróság terrorcselekmények elkövetésében, azonban sem a nyomozati szakban, sem a bírósági eljárás során nem nyílt lehetősége a csendőrökhöz kérdések intézésére, így hiába állt jogában elvben korábbi vallomásait megkérdőjelezni (vö. *Hulki Günes v. Turkey* judgment of 19 June 2003, no. 28490/95). A tanúk megidézésének mellőzéséhez elegendő hivatkozási alap, ha a bíróság objektív (ésszerű mérlegelésen alapuló) megítélése szerint a kérdéses tanú kihallgatása nem szolgálná az igazság kiderítését.

Ebből következőleg nem elegendő a terheltnek arra hivatkoznia a Bíróság előtt, hogy egyes tanúkat kérése ellenére nem hallgatott ki a bíróság, azt is bizonyítani, vagy legalábbis valószínűsíteni kell, hogy a kérdéses tanú kihallgatására az igazság kiderítése érdekében szükség lett volna (vö. *Perna v. Italy* judgment of 25 July 2001, no. 48898/99). A védelem fegyveregyenlőségének joga nem jelenti azt sem, hogy bármely kérdésben bármely szakértő-tanú kihallgatását quasi alanyi jogon kérhetné a bíróságon. Amennyiben a bíróság a szóban forgó szakértő-tanú kihallgatását alapos okból szükségtelennek ítéli, például mert a vonatkozó kérdésben már született a bizonyítani szándékozottal lényegében azonos tartalmú szakvélemény, a bizonyítás elrendelése jogszerűen tagadható meg (vö. *Doorson v. the Netherlands* judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II, p. 446). Nem minősül továbbá az Egyezmény megsértésének, ha a külföldi tanú vallomását csak felolvassák a tárgyaláson, azonban a terhelt az állításokat nem vonja kétségbe. Az a terhelt pedig, akivel szemben az eljárást megszüntették, vagy akit felmentettek, eleve nem hivatkozhat eredményesen tanúkihallgatással kapcsolatos jogainak sérelmére.

Általában nem ütközik az Egyezménybe az sem, ha a tanúnak még a nyomozati szakban tett vallomását bizonyítékként felhasználják a tárgyaláson, feltéve, hogy a védelemnek akkor lehetősége volt a tanú kikérdezésére. Az előzőekkel összhangban az sem egyezményesértő, ha egy tanút a nyomozati eljárás során kihallgatnak, szembesítenek is a terhelttel, azonban a tanú a bírósági eljárás idejére egyszerűen eltűnik, és a hatóságok összes erőfeszítése ellenére sem lehet kideríteni hollétét. Amennyiben ugyanis a védelemnek egyébként megvan rá a lehetősége a tárgyaláson, hogy a fenti tanú vallomásának hitelt érdemlőségét megkérdőjelezhesse, és az ítélet is számos egyéb bizonyítékon alapul, a 6. cikk 3. bekezdés d) pontja által támasztott követelmények nem sérülnek (vö. *Isgró v. Italy* judgment of 19 February 1991, Series A no. 194-A). Bizonyos értelemben az előző helyzet fordítottja is igaz: amennyiben a tanút utóbb a tárgyaláson szabályosan kihallgatják, nem ütközik a 6. cikkbe, ha a nyomozati szakban történt kihallgatása során a terhelt és védője nem lehettek jelen.

A fegyveregyenlőség sérelmének (is) tekintette viszont a Bíróság azt a belga ügyet, amelyben a

királyi család egyik tagját, aki az ügy sértettje és polgári jogi igényrel fellépő résztvevője is volt egyben, nem hallgatta ki a bíróság tanúként a kérelmezők többszöri kérelme ellenére sem. Tekintetbe véve, hogy az egész büntetőeljárás a herceg feljelentése alapján indult, a nyomozati szakban készített is írásos beadványokat, azonban a kérelmezőknek nem volt lehetősége a tárgyaláson tisztázni a vádak egy része szempontjából fontos vitás kérdéseket, a Bíróság elmarasztalta Belgiumot a 6. cikk megsértésében (vö. *Bricmont v. Belgium* judgment of 7 July 1989, Series A no. 158). Ugyanígy a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjába ütközik, ha a terhelt rokonainak a nyomozás során tett tanúvallomására épül egy bírósági ítélet, annak ellenére, hogy az érintettek e jogukkal élve megtagadják a vallomástételt a bírósági eljárás során, minthogy ily módon a védelemnek nincs lehetősége a kikérdezésükre (vö. *Unterperlinger v. Austria* judgment of 24 November 1986, Series A no. 110).

Egy másik ügyben azért marasztalták el Franciaországot, mert a kérelmezőt gyakorlatilag egyedül a sértett és annak barátnője nyomozati szakban tett tanúvallomásai alapján ítélték el. A bírósági eljárásban megidéztek ugyan őket, azonban miután nem jelentek meg, a bíróság meg sem kísérelt kényszerítő eszközt alkalmazni velük szemben, hanem távolmaradásuk ellenére ítéletet hozott, és a kihallgatásukra a jogorvoslati szakban sem került sor (vö. *Delta v. France* judgment of 19 December 1990, Series A no. 191-A). Hasonlóképpen elmarasztalásra vezet, ha sem a terheltnek, sem védőjének nem nyílik lehetősége a terhelttárs vallomásának megkérdőjelezésére. Ez alól az sem mentesíti az érintett államot, ha az illető terhelt megtagadta a bíróság előtt a vallomástételt, ekként a korábbiakat vették figyelembe az ítélet meghozatalakor, ráadásul az ítélet kizárólag ezeken a vallomásokon alapult (vö. *Lucá v. Italy* judgment of 27 February 2001, no. 33354/96).

Egy Belgium elleni ügyben a kérelmező azt sérelmezte, hogy miután felmentették, a vád fellebbezését követően ő további négy mentőtanú megidézését kérte. A fellebbviteli bíróság ennek nem tett eleget, helyette az idézés mellőzésének megindokolása nélkül elítélte, lényegében felülmértelve a korábbi ítéletet. A Bíróság elmarasztaló ítéletében hangsúlyozta, nem tiszte, hogy állást foglaljon a nemzeti bíróságok előtt szereplő bizonyítékok relevanciája tekintetében.

A fellebbviteli bíróság azonban mindennemű indokolás nélkül mellőzte a terhelt által kihallgatni kért tanúk megidézését, ami nem egyeztethető össze a 6. cikk elvárásaival, különösen olyan körülmények között, amikor a bíróság a korábbi felmentés helyett több évi szabadságvesztésre ítéli az érintettet (vö. *Vidal v. Belgium* judgment of 22 April 1992, Series A no. 235-B). Hasonló okból, a terhelt által megidézni kért mentőtanúk meg nem idézésére tekintettel a közelmúltban Franciaország elmarasztalására is sor került (vö. *Destrehem v. France* judgment of 18 May 2004, no. 56651/00).

Nem állapított meg viszont egyezményesértést a Bíróság abban az ügyben, amelyben a terhelt ellen az élettársa feljelentése alapján indult testi sértés miatt eljárás, utóbb azonban kibékültek egymással, és az élettárs ezt követően megtagadta a bíróságon a vallomástételt. Jóllehet a terheltet részben az ő nyomozati vallomása alapján ítélték el, és a bírósági szakban nem volt lehetősége kérdéseket intézni hozzá, elítélése nem egyedül a fenti vallomásra épült, és maga sem élt további bizonyítási lehetőségekkel. Ilyen körülmények között a Bíróság az ügyben nem látta a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjának sérelmét (vö. *Asch v. Austria* judgment of 26 April 1991, Series A no. 203).

Többször kerültek a Bíróság elé anonim tanúkkal kapcsolatos problémák. E körben sérti a védelem jogait, ha a terhelt előtt ismeretlen személyazonosságú tanúkat a nyomozati eljárás során kihallgatják, majd anélkül használják fel vallomásaikat a bírósági szakban, hogy a védelem lehetőséget kapna akár csak közvetett módon is a kikérdezésükre (vö. *Kostovski v. the Netherlands* judgment of 20 November 1989, Series A no. 166), illetve előadásuk hitelének bármilyen formában történő megkérdőjelezésére (vö. *Van Mechelen and Others v. the Netherlands* judgment of 23 April 1997, Reports 1997-II., p. 691). Jóllehet az eljárás anyaga szerint a 8 éves kislány sértettnek, akinek zenetanárnőjét a kislány megrontásával vádolták, pszichésen megterhelő lett volna egy szembesítés a terhelttel, a tanúvallomás megkérdőjelezésének lehetőségétől az érintett még ilyen körülmények között sem fosztható meg. Minthogy a kérelmező elítélése kizárólag a per során soha senki, még a bíróság által sem meghallgatott kislány nyomozati vallomásán alapult, a Bíróság elma-

rasztalta Németországot (vö. *P.S. v. Germany* judgment of 20 December 2001, no. 33900/96).

A Bíróság több ítéletében hangsúlyozta, hogy a védelem számára valamilyen formában még anonim tanúk esetében is meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy ezen vallomások hitelt érdemlő voltát érdemben is kétségbe vonhassa (vö. *Windisch v. Austria* judgment of 27 September 1990, Series A no. 186). Hogy a Bíróság mit ért „a vallomás kétségbevonhatóságán”, mutatja, hogy nem állapított meg egyezmény-sértést abban az ügyben, ahol egy szexuális bűncselekménnyel vádolt másik pedagógus terhelt szintén nem találkozhatott egyetlen tárgyaláson sem a kiskorú sértettel, azonban az ő kihallgatásairól készült videofelvételeket, illetve jegyzőkönyveket a tárgyalás anyagává tették, és a terhelt, illetve védője ezekre reagálhatott (vö. *S.N. v. Sweden* judgment of 2 July 2002, no. 34209/96). A fentiekkel némileg ellentmondásos módon nem találta viszont kielégítőnek a Bíróság egy másik ügyben, hogy a tárgyaláson felolvasták a terheltet és védőik részére az anonim tanúk vallomásait, amelyekre észrevételeket tehettek, és amelyeket jogukban állt kétségbe vonni. A Bíróság ebben az ügyben – szemben az előbb említettel – kifogásolta, hogy az érintetteknek nem volt meg a lehetősége a tanúk személyes kikérdezésére. A fenti különbségtétel legvalószínűbb indoka, hogy míg az előző ügyben az illető tanú egy kiskorú sértett volt, addig a jelen ügyben a terheltet börtöntársai (vö. *Birutis and Others* judgment of 28 March 2002, nos. 47698/99 and 48115/99).

Más oldalról közelítve a kérdéshez még akkor sem engedhető meg kizárólag távol lévő tanúk idegen államban tett vallomására alapozni valakinek az elítélését, ha a vád tárgyává tett cselekménnyel kapcsolatos tanúk kivétel nélkül más földrészen találhatók. A kontradiktórus eljárás ugyanis olyan sarkalatos elv, amely még ilyen kivételesnek tűnő helyzetekben sem törhető át, így ha a védelem számára semmilyen lehetőség nem nyílik e tanúk vallomásának megkérdőjelezésére, ez az Egyezmény sérelmével jár (vö. *A.M. v. Italy* judgment of 14 December 1999, no. 37019/97). A fentieken túl további problémákkal jár, ha az anonim tanú ráadásul olyan körülményekkel kapcsolatban tanúskodik, amelyek 6 évvel a vizsgálóbíró általi kihallgatást megelőzően történtek, és az ítélet nagymértékben ezen előadáson alapul (vö. *Visser v. the Net-*

herlands judgment of 14 February 2002, no. 26668/95). Amennyiben azonban az ügyben a védelem nem is jelezte, hogy kérdéseket szeretne intézni a tanúkhöz, és csak két tárgyalással később kifogásolja, hogy nem volt lehetősége a tanúk kereszkérdezésére, ez nem ütközik az Egyezménybe (vö. *Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia* judgment of 31 October 2001, no. 47023/99).

A 3. bekezdés d) pontjába ütközött az a svájci ügy is, amelyben a bírósági eljárásban a kábítószer-kereskedelemmel vádolt terhelt semmilyen formában nem kapott lehetőséget, hogy egy beépített ügynök írásos nyomozati tanúvallomását a tárgyalás során megkérdőjelezhesse. A bíróságok ugyanis elzárkóztak az illető ügynök tanúkenti megidézésétől, ezért természetesen személyazonossága is mindvégig ismeretlen maradt a védelem előtt, jóllehet a vád nagyrészt az ő információin alapult. Az elmarasztalás legfőbb oka az volt, hogy a hatóságok meg sem kísérelték a vád és a védelem eltérő érdekei közötti ellentmondás valamilyen formában történő feloldását, beérték a védelem lehetőségeinek korlátozásával (vö. *Lüdi v. Switzerland* judgment of 15 June 1992, Series A no. 238). Hasonló körülmények és megfontolások vezettek egy másik ügyben Franciaország elmarasztalásához, ahol a kábítószer-bűncselekménnyel vádolt kérelmezőnek szintén sem a nyomozati, sem a bírósági szakban nem volt lehetősége bármilyen formában kérdéseket intézni az elítélés kizárólagos alapjául szolgáló tanúkhöz (vö. *Saidi v. France* judgment of 20 September 1993, Series A no. 261-C). Nem sérti ugyanakkor a fegyveregyenlőség követelményét, ha az ügyben nem perdöntő jelentőségű tanúkat a nyomozás során személyazonosságuk feltárása nélkül kihallgatják, és az iratokat az eljárás részévé teszik anélkül, hogy a terhelt kikérdezte volna őket, feltéve, hogy a védelem ezt maga sem kérte az eljárás folyamán (vö. *Brandstetter v. Austria* judgment of 28 August 1991, Series A no. 211).

Ítéletet láthatólag nem lehet sem kizárólag, sem döntően anonim tanúk vallomására alapozni. Az nem ütközik viszont a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjába, ha a tanúkat a nyomozás során személyazonosságuk feltárása nélkül hallgatja ki a vizsgálóbíró, amennyiben a későbbiekben a védelem lehetőséget kap a tárgyaláson e tanúkat személyesen is kikérdezni, még ha e nem ügydöntő jelentőségű tanúk személyazonosságát

akkor sem tárják fel. Még az sem feltétlenül ütközik az Egyezménybe, ha a bíróság egyes tanúk írásos vallomását a tárgyaláson felolvassa, azonban a felek személyesen nem találkoznak velük és nem tehetnek fel kérdéseket sem. Lehetséges ugyanis, hogy az eljárás egészét tekintve ez nem sérti a 6. cikket (vö. No. 17265/90, Dec. 21. 10. 93, D.R. 75, p. 76).

Ugyancsak nem ütközik a fegyveregyenlőség követelményébe, ha a tanúnak a vád által előterjesztett írásos vallomását is a per anyagává teszi a bíróság, feltéve, hogy a védelemnek megvolt rá a lehetősége, hogy egyebek mellett a tanú megidézését és kihallgatását is kérje, e jogával azonban nem élt (vö. *Pullar v. the United Kingdom* judgment of 10 June 1996, Reports 1996-III, p. 783). Amennyiben a terhelt, illetve a védelem saját beleegyezése alapján kerül hátrányos helyzetbe, ez általánosságban sem ütközik az Egyezménybe. Így például ha a védő előzetesen hozzájárult, hogy az egyik terhelti kihallgatásra a távollétében kerüljön sor, a kérelmező utóbb ezzel összefüggésben nem hivatkozhat a fegyveregyenlőség sérelmére (vö. *S.N. v. Sweden* judgment of 2 July 2002, no. 34209/96). Szintén nem állapította meg a Bíróság a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjának sérelmét abban a brit ügyben, amelyben az elsőfokú eljárásban a védelem előtt elhallgatták, hogy az egyik tanú, aki állítása szerint emlékezett az elkövetőre, nem ismerte fel a terheltet a rendőrségi fotóalbumban, azonban a másodfokú eljárás során a védelemnek minden lehetősége megvolt az eljárási hiba kiküszöbölésére (vö. *Edwards v. the United Kingdom* judgment of 16 December 1992, Series A no. 247-B). Egy másik brit ügyben ugyanakkor elmarasztaló ítéletet hozott a Bíróság (elhatárolva az ügyet a fenti Edwards ügytől) olyan körülmények között, amikor egy emberölési ügyben a hatóságok az ügyben lényeges dokumentumokat elhallgattak a védelem elől mind az első, mind a másodfokú eljárásban (vö. *Dowsett v. the United Kingdom* judgment of 24 June 2003, no. 39482/98).

A fegyveregyenlőség követelményét sérti az is, ha a vádhatóságnak az ügygel kapcsolatos lényeges bizonyítékok állnak a rendelkezésére, azonban ezeket szándékosan eltitkolja az eljárás során, és azokról még a bíróság sem szerez tudomást. Egy brit ügyben például a hatóságok tudomással bírtak egy, az ügyben meghatározó szerepű ügynök tevékenységéről, azonban az

eljárás során mindvégig tagadtak bármiféle ezzel kapcsolatos ismeretet. A védelem kifejezetten erre vonatkozó kérdéseire is tagadó választ adtak, és csak évekkel a terhelték elítélése után vallották be, hogy hatósági érdekből elfedték ezen információkat. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a vádhatóság oldalán elvben előfordulhat olyan nyomós közérdek, amire tekintettel visszatart bizonyos információkat, azonban ezzel nem sértheti a terhelték 6. cikkben rögzített jogait. A konkrét ügyben ez a nyomós közérdek nem volt kimutatható, a kérelmezők 6. cikkben biztosított jogainak sérelme annál inkább, így a Bíróság egyhangú elmarasztaló határozatot hozott (vö. *Atlan v. the United Kingdom* judgment of 19 June 2001, no. 36533/97).

9. Az ingyenes tolmácsolás

A Bíróság kezdettől egyértelművé tette, hogy az érintetteket, akik az adott eljárás nyelvét nem beszélik, megilleti az ingyenes tolmácsolás arra való tekintet nélkül, hogy bűnösségüket utóbb megállapítják-e. Vagyis a terhelttől esetleges jogerős elítélését követően sem követelhetők a tolmácsolással kapcsolatosan felmerült kiadások (vö. *Luedicke, Balkacem and Koc v. Germany* judgment of 28 November 1978, Series A no. 29). Ugyanez érvényes a szabálysértések vonatkozásában is, amennyiben súlyuknál fogva kimerítik a büntetőjogi vád fogalmát (vö. *Öztürk v. Germany* judgment of 21 February 1984, Series A no. 73). A tolmácsolásnak a bíróság és a terhelt viszonyában kell érvényesülnie, nem terjed azonban ki okvetlenül a terhelt és védője közötti tolmácsolásra.

Nem volt ugyanakkor magától értetődő, hogy mi az, amire a tolmácsolásnak ténylegesen ki kell terjednie. Ezzel kapcsolatban kiderült, hogy a tagállamok nem érhetik be a tolmácsolás egyszerű biztosításával; annak megfelelő színvonalúnak is kell lennie. Ugyanakkor e kötelezettségbe nem tartozik bele, hogy a tárgyalás legapróbb részleteivel bezárólag mindenre kiterjedő tolmácsolást biztosítsanak. Még a tanúvallomásokot sem kell feltétlenül szinkrontolmácsolással fordítani, elégséges az elhangzottak összefoglaló jellegű, ám a lényegre kiterjedő tolmácsolása. Hasonlóképpen a vád iratanyagát sem kell az utolsó papírlapig lefordíttatni, elegendő a lényeget, a védelem ellátásához szükséges mértékben. Az ítéletet magát sem kell feltét-

lenül lefordíthatni, elegendő, ha az érintett tisztában van annak lényegével (vö. *Kamasinski v. Austria* judgment of 19 December 1989, Series A no. 168).

A tolmácsolás ingyenes volta olyan alapvető garanciális elv, hogy azt még abban az esetben is biztosítani kell az érintett számára, ha utóbb a tárgyaláson a tolmácsdíj megfizetésével kapcsolatos tiltakozását visszavonta. Lényeges értelmező szabály végül az is, hogy a nemzeti kisebbséghez tartozó terheltet, aki a hatóság hivatalos nyelvét is beszéli, nem illeti meg sem az ingyenes tolmácsolás, sem a 3. bekezdés e) pontjában biztosított jogok általában (vö. No. 18954/91, Dec. 21. 10. 93, D.R. 75, p. 192).

Összefoglalás

A fentiek alapján nyomon követhettük az Emberi Jogok Európai Bíróságának a büntető vonatkozású joggyakorlatát. Fontos azonban, hogy szem előtt tartsuk, minden emberi jog annyit ér, amennyit a tagállamok betartanak belőle. Természetesen a Bíróság az e jogokat megsértő tagállamokat ítéleteiben „megregulázza”, azonban ez általában a jogsértések vonatkozásában csupán a jéghegy csúcsa. A valódi cél mégsem az, hogy a Bíróság hozzon ennél több ilyen elmarasztaló döntést, hanem hogy a tagállamok önkéntes jogkövetésükkel tartsák magukat az Egyezmény betűjéhez és szelleméhez.